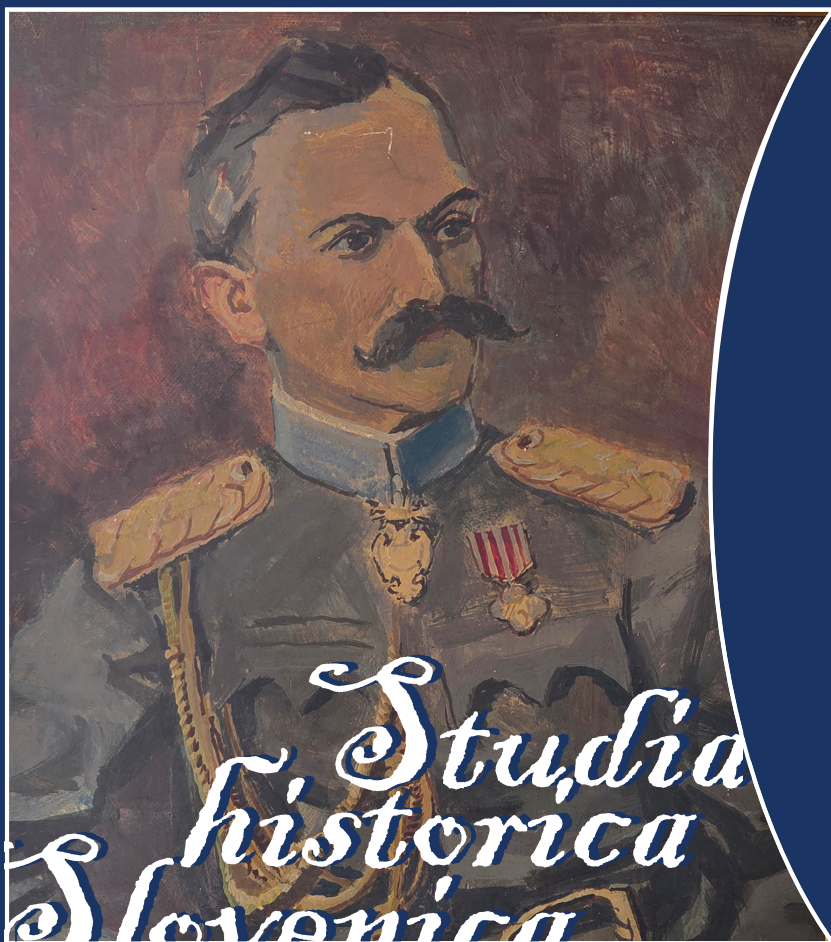

Studia Historica Slovenica

*Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review*

2025

2

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 25 (2025), št. 2

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2025

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVACIC IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVACIC IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Karin Bakračević, dr. Rajko Bratož,

dr. Neven Budak (Hrvaška / *Croatia*), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,

dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš, dr. Tomaž Kladnik,

dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Rosario Milano (Italija / *Italy*),

dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjevec (Italija / *Italy*), dr. Marijan Premović (Črna Gora / *Montenegro*),

dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / *Hungary*),

dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / *Austria*)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 53c, SI-2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: shs.urednistvo@gmail.com

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / Technical Editor

David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / Bank Account:

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Tisk / Printed by:

Dravski tisk d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvirke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in

'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and

'America: History and Life'.

This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and international database Scopus (h, d).

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,

je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa sta omogočili Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost RS ter Mestna občina Maribor.

Co-financed by the Slovenian Research and Innovation Agency and the Municipality of Maribor.

*Studia
historica
slovenica*

Kazalo / Contents

Jubilej – ob Maistrovem letu 2024 / *On the Occasion of Rudolf Maister's* *Anniversary in 2024*

STJEPAN MATKOVIĆ: Rudolf Maister v hrvaški kulturi spomina <i>in zgodovini</i>	279
--	-----

Članki in razprave / Papers and Essays

MARTIN BELE: Maistrov rod in razširjena družina	289
<i>Maister's Family and Extended Kinship</i>	
TOMAŽ KLADNIK: Vojaško delovanje Rudolfa Maistra <i>v Mariboru</i>	317
<i>Rudolf Maister's Military Actions in Maribor</i>	
JURIJ PEROVŠEK: Maister in Narodna vlada SHS v Ljubljani	353
<i>Maister and the National Government of the State</i> <i>of Slovenes, Croats, and Serbs (SHS) in Ljubljana</i>	
ALEKSANDRA GAČIČ BELEJ: General Rudolf Maister in dr. Karel <i>Verstovšek, antipoda v prevratnem obdobju Maribora</i>	383
<i>General Rudolf Maister and Dr. Karel Verstovšek,</i> <i>the Antipode in the Upheaval Period of Maribor</i>	
BOGDAN KOLAR: Slovenski duhovniki v času pred koroškim <i>plebiscitom</i>	417
<i>Slovenian Priests in the Time before the Carinthian Plebiscite</i>	
TEODOR DOMEJ: Podoba generala Maistra v nemškokoroški <i>propagandni publicistiki</i>	449
<i>The Image of General Maister in the German Carinthian</i> <i>Propaganda Media</i>	

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

POLONA VIDMAR: Bivališča generala Rudolfa Maistra in geneza katastrske občine Grajski marof v nekdanjem mariborskem Graškem predmestju.....	485
<i>Residences of General Rudolf Maister and the Genesis of the Cadastral Municipality of Grajski Marof in the Former Graz Suburb of Maribor</i>	
DARJA KERIC: Rudolf Maister v učbenikih za zgodovino.....	525
<i>Rudolf Maister in History Textbooks</i>	
BLANKA BOŠNJAK: Rudolf Maister v slovenski književnosti.....	551
<i>Rudolf Maister in Slovenian Literature</i>	
URH FERLEŽ: Kako smo Maistrovo celjsko dobo postavili v strip.....	579
<i>How We Turned Maister's Time in Celje into a Comic Book</i>	
 Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts	607
 Uredniška navodila avtorjem / <i>Editor's Instructions to Authors</i>	615

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
historica
slovenica*

DOI 10.32874/SHS.2025-07

General Rudolf Maister in dr. Karel Verstovšek, antipoda v prevratnem obdobju Maribora

Aleksandra Gačič Belej

Dr.
Rožnik 17, SI–3270 Laško, Slovenija
e-pošta: aleksandra.gacic@gmail.com

Izvleček:

Avtorica v članku predstavlja dogodke ob političnem in vojaškem prevzemu ter predaji Maribora v slovenske roke. Uvodoma so predstavljeni dogodki v drugi polovici 19. stoletja in vse do združitve južnih Slovanov, sprva v Državo SHS in nato Kraljevino SHS. Temu sledi podrobnejši opis dogajanja v Mariboru, ko je dr. Karel Verstovšek kot predsednik Narodnega sveta za Štajersko moral pogosto stopiti korak nazaj in se "ukloniti" zahtevam "svojevoljnega in trmastega" majorja, pozneje generala Rudolfa Maistra, ki je vse načrtovane akcije izvedel več kot uspešno. Takšno preudarno, na videz nasprotujoče si ravnanje obeh, se je naposled zapisalo v zgodovino kot velik uspeh tako za Maribor kot za slovenski narod.

Ključne besede:

Rudolf Maister, Karel Verstovšek, Narodni svet za Štajersko, Maribor, boji za severno mejo

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije

Maribor, letnik 25 (2025), št. 2, str. 383–416, 88 cit., 3 slike

Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod

V preteklem letu (2024) smo obeležili 150-letnico rojstva in 90-letnico smrti generala Rudolfa Maistra – Vojanova, rojenega Kamničana, generala, pesnika, borca za severno mejo. Maister je bil kot vojak vztrajen in odločen, a z njegovo "trmasto in vztrajno" osebnostjo se je moral spopasti dr. Karel Verstovšek, politik in filolog, sicer predsednik Narodnega sveta za Štajersko in član Narodnega sveta v Ljubljani, katerega 100-letnico smrti smo obhajali v letu poprej (1923). Zanimanje za Rudolfa Maistra in njegovo vlogo (vodilno) v ključnih trenutkih prevrata v jesenskih mesecih, predvsem novembra 1918, je v zadnjih letih rastlo. Temo so obravnavali zdaj že številni zgodovinarji. Ob 100-letnici prevratnih dogodkov je izšlo delo več avtorjev *Rudolf Maister: sto let severne meje: življenje in delo Rudolfa Maistra Vojanova 1874–1934*. O njem so pisali tudi Bruno Hartman, *Rudolf Maister: general in pesnik*; Janez J. Švajncar, *General Rudolf Maister: zamolčano*; Dragan Potočnik, *Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra na Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju* in drugi. Leta 2001 je izšel zbornik *General Maister: zbornik referatov s simpozija, Maribor, 23. november 2001*. Še številčnejše so objave člankov, zanimanje zanj so pokazali tudi študenti z diplomskimi deli. Nekaj del je posvečenih tudi dr. Karlu Verstovšku. Z njim sva se ukvarjala Aleksandra Gačič Belej in Gregor Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek (1871–1923), zaslužni slovenski politik: politična biografija: ob 145-letnici rojstva*. V slednjem delu je obravnavana tudi tematika sodelovanja ali bolje rečeno nesodelovanja generala Maistra in Karla Verstovška.

Pričujoči članek se osredotoča prav na to – razmerje med Rudolfom Maistrom in Karlom Verstovškom – njuno povsem različno delovanje v prevratnem obdobju, a vendarle za skupni cilj, da bi Maribor vendarle postal in ostal slovenski. Zaradi Maistrovih nastopov in akcij se je dr. Verstovšek nemalokrat znašel v nelagodni situaciji, v kateri se je moral zagovarjati tako pred nemško lokalno oblastjo v Mariboru, ki še ni bila v slovenskih rokah, kot pred *Narodno vlado* v Ljubljani. Ker so v prevratnem obdobju zadeve potekale zelo hitro, je dr. Verstovšek moral, takrat še majorja, Rudolfa Maistra na njegovo zahtevo povišati v generala, s čimer je slednji lahko izvedel vsa zadana vojaška povelja. Čeprav bi se tudi v vlogi generala moral pred akcijami, ki se jih je loteval, posvetovati tako z Narodnim svetom za Štajersko kakor tudi z Narodno vlado v Ljubljani in Beogradu, tega ni storil, temveč je (na primer) na lastno pest dal objaviti mobilizacijski oklic, prav tako je bila odločilna tudi njegova vloga pri predaji mariborske občinske oblasti iz nemških rok v slovenske. A čeprav so se takrat nekatera Maistrova dejanja zdela sporna, se danes odlikujejo kot edina prava pot, ki je mogla biti tlakovana z uspehom samo s takšno pokončno držo, sicer bi se morebiti tudi v Mariboru in na sploh Spodnjem Štajerskem zadeve odvile podobno, kot so se na Koroškem, kjer je velik del slovenskega ozemlja in prebivalstva po plebiscitu pripadel Avstriji.

Nemško-slovenski odnosi ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja

Ob koncu 19. stoletja in na začetku 20. stoletja so se odnosi med Nemci in Slovenci v Avstro-Ogrski, predvsem na Spodnjem Štajerskem, vse bolj zaostrovali in bili obeleženi z vse pogostejšimi nacionalnimi trenji. Temu so botrovali ponemčevalni postopki in pritiski Nemcev na slovenski živelj, ki se je v tistem času ravno začel narodnostno prebujati. Nemci so verjeli, da so tako imenovani zgodovinski narod, zaradi česar so težko sprejeli prizadevanja Slovencev, da se jim priznajo njihove kulturne in jezikovne pravice. Velik vpliv na prebujanje narodov stav vse-kakor imeli francoska revolucija v 18. stoletju in evropska marčna revolucija v 19. stoletju, natančneje leta 1948, ko so se oblikovali nacionalni programi. To je v habsburški monarhiji, a še zlasti na Spodnjem Štajerskem, povzročilo "identitetno krizo". K mednacionalnim trenjem je pridala tudi habsburška politika centralizma in absolutizma, ki je bila orožje poudarjanja nemškega značaja monarhije. Vedno večjo veljavo je pripisovala nemščini, kar je postajalo vse večja težava predvsem na Spodnjem Štajerskem, kjer se je oblikovala v jezik višjih družbenih slojev, meščanstva in zemljiških gospodov. Slovenščina je svoje prednostno mesto našla samo pri podeželskem prebivalstvu.¹

Od revolucije oziroma pomladi narodov leta 1848 so slovenske zahteve po uveljavitvi nekaterih zahtev postajale vse glasnejše. Oblikovala se je trialistična ideja, in prvo priložnost za njeno udejanjenje so vsaj slovenski katoliški narodnjaki prepoznali v avstro-ogrski aneksiji Bosne in Hercegovine leta 1908, nato še v Balkanskih vojnah v letih 1912 in 1913.² Zamah je dobil tudi razvoj jugoslovanske ideje na Slovenskem, čemur je botroval predvsem zgodovinski položaj Slovencev v drugi polovici 19. stoletja v habsburški monarhiji oziroma od leta 1867 v Avstro-Ogrski. Opazno je bilo vse tesnejše povezovanje južnih Slovanov znotraj Avstro-Ogrske, kar seveda ni bilo povšeči avstro-ogrskim oblastem. Vsemu skupaj je pridal tudi italijanski imperialistični pritisk, kar je le še okrepilo južnoslovansko povezovanje. Vendar je slovenska politika, kljub težavam, ki so jih bili deležni Slovenci, še v zadnjih mesecih vojne podpirala program trialističnega preoblikovanja avstro-ogrske monarhije, ki je predvideval združitev vseh južnih Slovanov v okviru avstrijske krone. Podobne zahteve sta izražali tudi *Majniška deklaracija*, politična izjava poslancev Jugoslovanskega kluba, prebrana 30. maja 1917 v dunajskem državnem zboru, in z njo povezano deklaracijsko gibanje, ki ji je sledilo.³ Vendar

¹ Gregor Jenuš, *Ko je Maribor postal slovenski. Iz zgodovine nemško-slovenskih odnosov v Mariboru od konca 19. stoletja in v prevratni dobi* (Maribor, 2011), str. 15 (dalje: Jenuš, *Ko je Maribor postal slovenski*).

² Andrej Rahten, *Jugoslovanska velika noč, slovenski pogledi na balkanski vojni (1912–1913) in jugoslovansko vprašanje* (Ljubljana, 2012), str. 13.

³ Janez Cvirn in Jure Gašparič, "'Neizbežnost' razpada Habsburške monarhije – slovenski pogled", *Studia Historica Slovenica* 5, št. 1–3 (2005), str. 444.

niti ideje, da bi Slovenci ostali pod habsburškim žezlom, le preoblikovanim v tri-alizem namesto dualistične ureditve, niso preprečile, da bi Slovenci med *veliko* vojno, predvsem na Koroškem in Štajerskem, bili tarča "šovinističnih" nemških napadov in obtoževanj, da so Slovenci izdajalci Avstrije in delujejo kot razdiralni element. Manjkalo ni niti številnih aretacij ter zapornih in smrtnih kazni. Številni slovenski fantje so padli na frontah v bojih pod avstro-ogrsko krono, medtem ko je vojna v slovenskih deželah za seboj pustila pravo opustošenje. Vidne so bile posledice lakote, raznih nalezljivih bolezni, vsesplošnega pomanjkanja, mobilizacije, torej vsega, kar je prizadelo slovensko prebivalstvo med divjanjem vojne, torej še pod habsburškim žezlom.⁴

Konec leta 1916 je bila objavljena vest, da je preminil cesar Franc Jožef. Hrvaška Starčevićeva stranka prava je njegovemu nasledniku Karlu I. 1. februarja 1917 poslala spomenico, s katero je zastopala tudi slovenske zahteve. Omenjena stranka je s spomenico obsodila nacionalno zatiranje Hrvatov in Slovencev v Avstro-Ogrski ter na tej podlagi zahtevala njihovo državnoopravno združitev. Spomenica je bila v nekem pogledu nekakšna napoved *Majniške deklaracije*.⁵

Na začetku maja 1917 so se hrvaški in slovenski poslanci odločili za skupno delovanje in se v dunajskem državnem zboru združili v Jugoslovanski klub. 29. maja 1917 so se sestali v prostorih Hrvaško-slovenskega kluba. Predsednik Slovenske ljudske stranke dr. Anton Korošec je bil obveščen, da bodo Čehi 30. maja 1917, ob odprtju dunajskega parlamenta, prebrali posebno izjavo, zato je mislil, da bi bilo dobrodošlo, če bi enako storili tudi južnoslovanski poslanci. Poslanci so najprej sprejeli osnutek deklaracije izpod peresa Evgena Jarca, in s tem so bili izpolnjeni pogoji za oblikovanje Jugoslovanskega kluba, ki so ga tvorili poslanci Hrvaško-slovenskega, Narodnega in Dalmatinskega kluba. Jugoslovanski klub, ki je štel 33 članov, je v svojih vrstah zbral državnoborske poslance v avstrijski polovici monarhije, to so bili Slovenci, Hrvati, dva Srba, katoliški narodnjaki in liberalci. Ob zasedanju dunajskega parlamenta 30. maja je predsednik Jugoslovanskega kluba dr. Anton Korošec prebral *Majniško deklaracijo*.⁶

⁴ Vladimir Gradnik, *Primorski prostovoljci v boju za severno mejo 1918–1919* (Koper, 1981), str. 21.

⁵ Janko Prunk, *Slovenski narodni programi: narodni programi v slovenski politični misli od 1848 do 1945 Slovenski narodni programi* (Ljubljana, 1986), str. 33–36.

⁶ Janko Prunk, "Slovenski politični koncepti in prizadevanja med 1. svetovno vojno", *Nova revija*, št. 109/110 (maj–junij 1991), str. 837–838 (dalje: Prunk, "Slovenski politični koncepti"); Andrej Rahten, *Od Majniške deklaracije do habsburške detronizacije. Slovenska politika v času zadnjega habsburškega vladarja Karla* (Celje, 2016), str. 56–57; Vlasta Stavbar, "Deklaracijsko gibanje 1917/18 na Spodnjem Štajerskem", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 77=Nv42, št. 2–3 (2006), str. 37; Peter Vodopivec, "Od Habsburžanov h Karadjordjevićem", v: *Slovenske zamisli o prihodnosti okrog leta 1918. Narodna vlada, Država SHS in slovenske zamisli o prihodnosti pred letom 1918 in po njem (simpozij 1998)* (Ljubljana, 2000), str. 7–8; Aleksandra Gačič in Gregor Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923* (Velenje, 2016), str. 38 (dalje: Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923*).

Na poti iz Avstro-Ogrske v novo državo

Deklaracijsko gibanje v podporo *Majniški deklaraciji* se je sprožilo, ko je bila na pobudo ljubljanskega knežškofa Antona Bonaventura Jegliča podpisana ljubljanska izjava, in sicer 15. septembra 1917. Deklaracijsko gibanje je na Slovenskem dobilo polni zamah. Deklaracijsko gibanje, ki je bilo največje v Avstro-Ogrski, je predstavljalo svojevrsten povezovalni element, ki je botroval uspehu, za katerega so bili zaslužni tudi pomembni slovenski politiki, na Spodnjem Štajerskem je to bil na primer dr. Karel Verstovšek, vidnejši politik katoliških narodnjakov. Vse to je pri Nemcih zbudilo nezaupanje in strah, zato so nekaj dni pred obletnico *Majniške deklaracije* pronemški politiki Spodnje Štajerske zaprosili za sprejem pri cesarju Karlu I. Vendar avdiencia, ki je potekala 25. maja 1918, ni imela nekega resnejšega političnega pomena. Cesar Karel I. je namreč v Badnu sprejel zastopnike mest, trgov, nemških političnih in ljudskih odborov iz Spodnje Štajerske, Kranjske, Koroške, Kočevja in Primorske.⁷ Cesar je ponovno poudaril, da avstrijska politika ne bo imela posluha pri popuščanju jugoslovanskim zahtevam. A svetovna javnost je začela kazati vedno večje zanimanje za dogajanje v Avstro-Ogrski in vprašanja osamosvajanja narodov, živečih znotraj njenih meja. Zatorej so avstrijske oblasti skušale dajati vtis, da je avstro-ogrska monarhija še vedno enotna. Deklaracijsko gibanje je avgusta 1918 sprožilo tudi ustanavljanje narodnih svetov, med drugim je bil ustanovljen tudi Narodni sveta za Spodnjo Štajersko.⁸

Sprejem nemških in "nemškutarskih" predstavnikov iz slovenskih dežel pri cesarju Karlu I. je samo še dodatno povzročil enoten nastop proti vladni politiki, ki je delovala vse bolj protislovensko. Cesar Karel I. naj bi se namreč na avdienci z nemškimi predstavniki celo izrekel proti Zedinjeni Sloveniji. Zato so vse takratne tri slovenske stranke, Slovenska ljudska stranka, Jugoslovanska demokratska stranka in Jugoslovanska socialdemokratska stranka, sestavile skupno izjavo, v kateri so poudarile, da Slovenci ne bodo odstopili od zahtev po jugoslovanski državi. Hkrati so zatrdile, da bi samo izpolnitev zahtev, ki so jih južnoslovanski poslanci podali v *Majniški deklaraciji*, omogočila zaščito narodnega življenja. Stranke so se pri tem opirale na narodno pravo, za katerega je prvak Slovenske ljudske stranke dr. Anton Korošec trdil, da ga nihče ne bi smel prekršiti. Svojevrsten vpliv je imelo tudi 8. januarja 1918 objavljenih 14 točk ameriškega predsednika Woodrowa Wilsona. Še posebej pomembna za notranje preoblikovanje Avstro-Ogrske je po njihovem mnenju je bila 10. točka, ki

⁷ Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), fond Mestna občina Maribor, Selecta – Ovoj 1 – Predprevratna doba, Poročilo o obisku nemških predstavnikov pri cesarju Karlu, 1. junij 1918, 63pr/1918, 1; PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 49 - Ovoj Sejni spisi 1918, tajna seja mestnega sosveta, 29. maj 1918; Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923*, str. 56.

⁸ "Protestiramo", *Straža*, 27. 5. 1918, št. 3, str. 1; "Obletnica deklaracije", *Straža*, 31. 5. 1918, št. 43, str. 2.

Karel Verstovšek
(1871–1923) (*dLib*,
Zbirka upodobitev
Slovencev NUK)

naj bi določala neposredno narodno pravico narodov, bivajočih v habsburški monarhiji.⁹ Vendar so si to napačno razlagali, saj je ameriški predsednik želel Avstro-Ogrsko ohraniti tudi po koncu vojne vihre, namen jo je bil le notranje preoblikovati. Narodi habsburške monarhije naj bi sicer dobili priložnost za avtonomni razvoj, vendar le znotraj Avstro-Ogrske. Šele v poletnih mesecih leta 1918 je Wilson sprevidel in začel razmišljati o tem, da habsburške monarhije morda vendarle ne bo mogoče več ohraniti po trialističnem modelu.¹⁰

⁹ Matjaž Klemenčič, "Indigenous National/Etnic Minorities in the Alps-Adriatic-Pannonian Region, 1921–1938 / Avtohtone narodne/etnične manjšine v alpsko-jadransko-panonskem prostoru, 1921–1938", *Treatises and documents / Razprave in gradivo. Journal of Ethnical Studies / Revija za narodnostna vprašanja*, št. 62 (2010), str. 13, 40 (dalje: Klemenčič, "Indigenous National/Etnic Minorities in the Alps-Adriatic-Pannonian Region", 1921–1938").

¹⁰ Uroš Lipušček, *Ave Wilson. ZDA in prekranje Slovenije v Versaillesu 1919–1920* (Ljubljana, 2003), str. 10, 40; Klemenčič, "Indigenous National/Etnic Minorities in the Alps-Adriatic-Pannonian Region", 1921–1938", str. 13.

Predstavniki slovenskih političnih strank so se zato izrekli za ustanovitev skupne obrambne organizacije, da bi preprečili nadaljnje preganjanje zagovornikov jugoslovanske ideje. Slednje so Nemci ocenili kot ključno v času vnovičnih razprav o notranjem preoblikovanju monarhije in mirovnih pogajanj z antantnimi silami. Uresničila so se namreč predvidevanja, da naj bi bil habsburški okvir Države Slovencev, Hrvatov in Srbov samo krinka za popolno ločitev. 25. julija 1918 je dr. Korošec ocenil, da je napočil čas, da se Slovenci tesneje povežejo. Časnik *Straža* je 12. avgusta 1918 kot rok za ustanovitev Narodnega sveta za slovenske dežele in Istro (dalje: Narodni svet) napovedal 16. avgust 1918. Isti dan so se v slovenskih deželah mudili tudi češki in poljski predstavniki, ki so južne Slovane obiskali, da bi poenotili politične zahteve in nadaljnje delovanje. *Straža* je dogodke označila kot prelomne za spodnještajersko zgodovino.¹¹

16. avgusta 1918 so v Ljubljani ustanovili Narodni svet, katerega član je bil poleg ostalih tudi dr. Karel Verstovšek. Prireditve ob ustanovitvi so potekale 16. in 17. avgusta v Ljubljani in ob tem so odkrili spominsko ploščo Janezu Evangelistu Kreku. Slovesnosti so se udeležili tudi Čehi in Poljaki. Spodnjo Štajersko so zastopali Ivan Benkovič, Karel Verstovšek in Franjo Rosina.¹² Narodni svet je bil ustanovljen kot del nastajajočega Narodnega odbora v Zagrebu z nalogo, da združi vse južne Slovane v samostojni državni tvorbi znotraj Avstro-Ogrske.¹³ Narodni svet so zastopale pomembne slovenske organizacije, in sicer Slovenska ljudska stranka, Jugoslovanska demokratska stranka, Jugoslovanska socialdemokratska stranka, tržaško politično društvo Edinost, Politično in gospodarsko društvo za Istro in Katoliško politično društvo za Slovence na Koroškem. Ustanovnega zbora se je Jugoslovanska socialnodemokratska stranka sicer udeležila, vendar svojih delegatov kot članov še ni želela poslati. Po sestavi Narodnega sveta, za katerega predsednika je bil izvoljen dr. Anton Korošec, je potekala seja Jugoslovanskega kluba. Slednji je protestiral proti temu, da vlada onemogoča stik poslancev z ljudstvom, da zatira svobodo tiska, medtem ko vojakom prepoveduje branje narodnih časopisov.¹⁴

A ustanovitev Narodnega sveta v Ljubljani je za Nemce pomenila dokaz, da jugoslovanska politika deluje razdiralno. Vendar so se ob tem tudi tolažili,

¹¹ "Čehom in Poljakom bratski pozdrav", *Straža*, 12. 8. 1918, št. 64, str. 1; "Narodni svet", *Straža*, 12. 8. 1918, št. 64, str. 1.

¹² "Narodni svet – Slavje v Ljubljani", *Straža*, 23. 8. 1918, št. 67, str. 1–2.

¹³ Tamara Griesser-Pečar, "Slovensko slovo od Habsburžanov", *Studia Historica Slovenica* 19, št. 2 (2019), str. 303.

¹⁴ "Praznik slovanske vzajemnosti", *Slovenski gospodar*, 22. 8. 1918, št. 34, str. 1; "Ustanovitev Narodnega sveta", *Straža*, 19. 8. 1918, št. 66, str. 2; Jurij Perovšek, "Narodni svet in slovenska samoodločba leta 1918", *Studia Historica Slovenica* 19, št. 2 (2019), str. 335 (dalje: Perovšek, "Narodni svet in slovenska samoodločba leta 1918").

da ustanovitev Narodnega sveta v bistvu ne pomeni nikakršne zmage, temveč odpira samo nova vprašanja. Nemci so krivdo skušali zvaliti na Kraljevino Srbijo, svojega smrtnega sovražnika, ki naj bi načrtovala združitev južnih Slovanov iz Avstro-Ogrske v skupno državno tvorbo. Novonastala država, ki naj bi bila urejena kot konfederacija treh južnoslovanskih narodov, bi tako obsegala srbsko, hrvaško in slovensko ozemlje, ki bi štelo deset milijonov prebivalcev.¹⁵

V časniku *Slovenski gospodar* so zatrjevali, da gre za neresnične izjave nemške razdiralne politike in nemške propagande, ki je imela namen sprožiti razdor med južnoslovanskimi narodi. V časniku so poudarili, da tovrstnih idej nikakor ne podpirajo in da podpisniki *Majniške deklaracije* v resnici želijo ostati pod avstrijskim okriljem. Julija 1917 je bila podpisana tudi *Krfska deklaracija*, vendar ji takrat nihče ni pripisoval večjega pomena. Časnik *Štajerc* je celo pisal, da je ljudstvo proti združitvi Hrvatov in Slovencev s Srbi.¹⁶ Hkrati so zavrnili očitke, da je bil ustanovljeni Narodni svet samo orožje za izvajanje napadov na nemško prebivalstvo.¹⁷

Ob ustanovitvi Narodnega sveta v Ljubljani so se udeleženci dogovorili, da naj bi vsaka dežela vzpostavila lasten, "lokalni" narodni svet. Tako je bil Narodni svet za Štajersko ustanovljen 28. septembra 1918. Odbor, ki je bil njegov sestavni del, so vodili: predsednik dr. Karel Verstovšek, podpredsednik Franjo Rosina, odvetnik, predsednik mariborske Slovenske čitalnice in načelnik mariborske posojilnice, tajnik Fran Voglar, profesor na mariborski klasični gimnaziji, in blagajnik Franc Kovačič, profesor mariborskega bogoslovja.¹⁸

Ustanovitev Narodnega sveta in njegovih pokrajinskih odborov je bila samo prvi korak pri nastajanju prve južnoslovanske države, ki bi pomenila tudi izpolnitve zahteve *Majniške deklaracije*. Narodni svet je na seji 27. septembra 1918 namreč določil, da je treba nujno poiskati način, kako se povezati s Srbi in Hrvati v Avstro-Ogrski ter ob tem ustanoviti skupni Narodni odbor Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki bi imel sedež v Zagrebu in bi zagovarjal skupne interese vseh treh južnoslovanskih narodov.¹⁹

¹⁵ Dušan Biber, *Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933–1941* (Ljubljana, 1966), str. 11; Mitja Ferenc in Božo Repe, "Nemška manjšina v Sloveniji med obema vojnama", v: *Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju/ Slovenische – österreichische Beziehungen im 20. Jahrhundert* (Ljubljana, 2004), str. 148.

¹⁶ "Delo Jugoslovancev in Čehov pri ententi", *Štajerc*, 15. 9. 1918, št. 37, str. 1.

¹⁷ "Narodni svet", *Straža*, 12. 8. 1918, št. 64, str. 1.

¹⁸ PAM, fond Narodni svet za Štajersko, Zapisnik ustanovne seje Narodnega sveta za Štajersko, 26. september 1918, 1; Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923*, str. 60.

¹⁹ Slovenski zastopniki v *Narodnem svetu SHS v Zagrebu*: Anton Korošec, Lovro Pogačnik, Ivan Benkovič, Bogumil Remec, Izidor Cankar, Anton Kobal, Josip Jerič, Fran Smodej, Vekoslav Kukovec, Ivan Hribar, Vladimir Rasnihar, Albert Kramer, Anton Kristan, Josip Petejan. Prim.: Josip Jerič, "Narodni svet", v: *Slovenci v desetletju 1918–1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine* (Ljubljana, 1928), str. 1480.

Rezultat sodelovanja Slovencev in Hrvatov je bil 6. oktobra 1918 v Zagrebu ustanovljen Narodni svet Slovencev, Hrvatov in Srbov (SHS), ki je izražal voljo Slovencev, Hrvatov in Srbov, živčih v okviru Avstro-Ogrske, da bi se združili.²⁰ Kot skupni poglobitveni cilj si je Narodni svet SHS v Zagrebu zadal združitev vseh Slovencev, Hrvatov in Srbov v narodno, svobodno in neodvisno državo, ki bi bila urejena po demokratičnih načelih.²¹

Cesar Karel I. je bil oktobra 1918 prisiljen popustiti pritiskom antantnih sil in nenemških narodov habsburške monarhije. Zatorej jim je 16. oktobra 1918 poskušal ustreči z izdano deklaracijo *Mojim zvestim avstrijskim narodom*, s katero jim je obljubil možnost preoblikovanja avstrijskega dela monarhije po federativnem državnem ključu. Avstrijske narode je s tem namenom pozval k ustanavljanju narodnih odborov, ki bi jih sestavljali državnozborni poslanci posameznih narodov Avstro-Ogrske, ki bi prevzeli nadzor nad deželno upravo. Še istega dne so nemški poslanci ustanovili nemško-avstrijski narodni svet, ki se je opredelil za združitev vseh Nemcev, ki so živeli v monarhiji, njegova naloga je bila tudi pomoč Nemcem, ki so živeli na Spodnjem Štajerskem. Obstajal je namreč upravičen strah, da bi bili ti v primeru prevzema oblasti podvrženi hudim pritiskom tam živčega slovenskega življa. Vendar so cesarjevemu pozivu v deklaraciji sledili samo Nemci, Romuni in Rutenci (Ukrajina), medtem ko so južnoslovanski narodi nadaljnje sodelovanje z monarhijo prekinili. Ohranitev avstro-ogrske monarhije, tudi na osnovi federativne ureditve, ni bila več mogoča, saj so obstoječa narodna gibanja želela samostojne države.²²

Spodnja Štajerska in spremenjene razmere

29. oktobra 1918 se je zapisal v zgodovino, saj je hrvaški sabor v Zagrebu pretrgal državno-pravne vezi z avstro-ogrsko monarhijo in oblikovala se je Država Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki so se ji še isti dan v Ljubljani pridružili Slovenci. Dva dni pozneje so oblikovali koalicijsko vlado, ki so jo tvorile vse tri slovenske stranke, šlo je za Narodno vlado Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki jo je sestavljalo 13 članov. Narodno vlado SHS so predstavljali predsednik in dvanajst poverjeni-

²⁰ "Ustanovitev 'Narodnega sveta' za vse jugoslovanske dežele", *Slovenec*, 7. 10. 1918, št. 230, str. 1; Janko Pleterški, *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo* (Ljubljana, 1971), str. 261–264; Ivan Hribar, *Moji spomini II.* (Ljubljana, 1987), str. 291–292; Felix Bister, *Majestät, es ist zu spät. Anton Korošec und die slovenische Politik im Wiener Reichsrat bis 1918* (Dunaj, 1995), str. 297–313 (dalje: Bister, *Majestät, es ist zu spät*).

²¹ Bister, *Majestät, es ist zu spät*, str. 297–311.

²² "Naznanilo cesarjevega manifesta", *Slovenec*, 17. 10. 1918, št. 239, str. 1; "Cesarjev manifest! Mojim zvestim avstrijskim narodom!", *Slovenec*, 18. 10. 1918, št. 240, str. 1; Bister, *Majestät, es ist zu spät*, str. 312.

kov.²³ Novoustanovljena država SHS je bila kratkega veka, saj je obstajala vsega 33 dni, namreč, kot je znano, se je 1. decembra 1918 združila s Kraljevino Srbijo v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS). Oblikovanje Narodne vlade je pomenilo, da so Slovenci dobili svojo državno oblast, Narodni svet v Zagrebu je namreč ohranil samo pristojnosti vodenja zunanjih in vojaških zadev. Narodna vlada je kmalu začela svojo državno oblast izvajati tudi na področjih, ki so bila najprej v pristojnosti Narodnega večja v Zagrebu.²⁴ Narodna vlada v Ljubljani je sklepe sprejemala kot celota, medtem ko so bile manj pomembne zadeve zaupane poverjenikom, ki so jih sprejemali samostojno.²⁵

Kljub nastanku samostojne Države SHS so se Slovenci znašli v precej težkem položaju, država namreč ni bila priznana, zaradi česar so bile sporne tudi vse meje na severu, jugozahodu in zahodu. Italija je to situacijo na zahodu nemudoma izkoristila in zasedla velik del ozemlja do demarkacijske črte, kot je bilo dogovorjeno v premirju z Avstro-Ogrsko.²⁶

Razglasitvi Države SHS so sledila številna slavlja, a kmalu se je bilo treba spoprijeti z realnostjo, saj so se porajala številna odprta vprašanja. Dr. Karel Verstovšek je kot predsednik Narodnega sveta za Štajersko sprejel res veliko odgovornost. Zagotoviti je namreč moral nemoten prehod oblasti s propadle nemške uprave na novo slovensko. Ob tem je moral sočasno urediti tudi vse potrebno, da bi se zagotovila oskrba in varnost prebivalstva na Spodnjem Štajerskem. Najpomembnejši nalogi sta bili oskrba prebivalstva in vojaške zadeve, pri čemer časa za omahovanje ni bilo. Karel Verstovšek je tri dni po ustanovitvi Države SHS, torej 1. novembra 1918, kot predsednik Narodnega sveta za Štajersko izdal razglas, naslovljen na kmečko prebivalstvo, v katerem je bilo že v uvodnem nagovoru jasno, v kakšnem stanju je nova državna tvorba: "Slovenci! Jugoslavijo imamo, Zdaj si jo moramo dobro urediti. Pri tem pa morajo pomagati vsi stano-
vi." Verstovšek se je zavedal, da je najpomembnejše priskrbeti potrebna živila. Ob tem je poudaril, da je dr. Anton Korošec odpotoval v Švico, med drugim tudi zato, da bi Državi SHS zagotovil potrebna živila takoj po sklenitvi miru. Versto-

²³ Andrej Rahten, *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini, Jugoslovanski klub v parlamentarnem življenju Kraljevine SHS 1919–1929* (Ljubljana, 2002), str. 14–15; Prunk, "Slovenski politični koncepti", str. 845; Janko Brejc, *Avstrijski in jugoslovanski državni problem. Tri razprave Janka Brejca iz prelomnega obdobja narodne zgodovine*, ur. Andrej Rahten (Ljubljana, 2012), str. 22; Bojan Balkovec, "Narodna vlada SHS med Ljubljano, Zagrebom in Beogradom", v: *Slovenske zamisli o priobdnosti okrog leta 1918. Narodna vlada, Država SHS in slovenske zamisli o priobdnosti pred letom 1918 in po njem (simpozij 1998)* (Ljubljana, 2000), str. 31 (dalje: Balkovec, "Narodna vlada SHS med Ljubljano, Zagrebom in Beogradom").

²⁴ Jurij Perovšek, "Slovenska samostojnost v Državi SHS", v: *Slovenske zamisli o priobdnosti okrog leta 1918. Narodna vlada, Država SHS in slovenske zamisli o priobdnosti pred letom 1918 in po njem (simpozij 1998)* (Ljubljana 2000), str. 12.

²⁵ Balkovec, "Narodna vlada SHS med Ljubljano, Zagrebom in Beogradom", str. 35–36.

²⁶ Sara Klokočevnik, *Boj za slovensko severno mejo 1918–1920*, diplomsko delo (Maribor, 2009), str. 3 (dalje: Klokočevnik, *Boj za slovensko severno mejo 1918–1920*).

všek je kmete je naprošal, naj se nikakor ne upirajo predaji predpisanih reči, saj naj bi vse oddano uporabili za prebivalstvo Spodnje Štajerske in domačo vojsko, pri čemer jim je zagotovil, da nič ne bo šlo čez mejo. Kmete je prosil, naj morebitne viške shranijo in naj jih nikar ne prodajajo ponudnikom iz Gradca in z Dunaja, niti za visoke cene ne.²⁷

Druga pomembna naloga, za katero je moral Narodni svet za Štajersko prav tako poskrbeti, so bile oborožene sile. Skupina slovenskih častnikov je namreč ob razglasitvi samostojne Države SHS v Ljubljani odpovedala pokorščino avstrijskemu cesarju. To dejanje je sicer nosilo veliko simbolično noto, a drugih koristi od tega ni bilo. Slovensko politično vodstvo, ki je bilo še pod vtisom doseženega zmagoslavja, še ni imelo natančno izdelanega načrta, kako zavarovati novo osvobojeno slovensko narodno ozemlje in s tem njegove prebivalce.²⁸ Dr. Karel Verstovšek je kljub vsemu pri avstrijskih oblasteh v Gradcu vendarle moral doseči nekakšen dogovor, saj bi se življenje na Spodnjem Štajerskem lahko sprevrglo v kaos.²⁹

Dr. Anton Korošec naj bi sicer Karlu Verstovšku kot predsedniku Narodnega sveta za Štajersko podal jasne naloge, ki so vsebovale določitev narodne meje proti nemški ali Zgornji Štajerski in Ogrski, ustanovitev slovenskih narodnih straž, sestavo katastra narodnega in tujega posestva ter agitacijo za jugoslovansko idejo, kar bi dosegli z ustanavljanjem lokalnih pododborov Narodnega sveta za Štajersko.³⁰

Toda v Mariboru se je konec oktobra in na začetku novembra 1918 položaj še bolj zapletel, oblast nad njim in Spodnjo Štajersko sta namreč zahtevali dve novonastali državi, Država SHS in Republika nemška Avstrija.³¹ Narodni svet za Štajersko je ob Narodni vladi SHS v Ljubljani sicer predstavljal politično zastopstvo z nekaterimi izvršilnimi pooblastili, vendar so bila ta sporna ali pa bi jih bilo treba prenesti na druga izvršilna telesa. V Mariboru so namreč ostali vsi civilni organi, ki so bili izvoljeni in imenovani še za časa Avstro-Ogrske. To so bili na primer mestni občinski svet, okrajni svet in sodišče ter orožništvo, ki so bili ključni za delovanje mesta. Še več, sodišče in orožništvo sta bila trdno

²⁷ "Kmetje, pozor!", *Straža*, 1. 11. 1918, št. 87, str. 1.

²⁸ Bogdan Krizman, *Raspad Austro-Ugarske i stvaranje jugoslovenske države* (Zagreb, 1977), str. 50, 89–90.

²⁹ PAM, fond Narodni svet za Štajersko, Zapisnik ustanovne seje Narodnega sveta za Štajersko, 31. oktober 1918, str. 15–16.

³⁰ Matija Slavič, "Državni prevrat v mariborski oblasti", v: *Slovenci v desetletju 1918–1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine* (Ljubljana, 1928), str. 219 (dalje: Slavič, "Državni prevrat v mariborski oblasti").

³¹ Gregor Jenuš, "Štajersko vprašanje in vloga dr. Franca Kovačiča na pariški mirovni konferenci", *Studia historica Slovenica* 9, št. 2–3 (2009), str. 669–690; Gregor Jenuš, "Ljubi Bog, kako varovati, česar ni; saj vendar pri vseh koncih in krajih sili v Mariboru slovenski značaj na dan!": Johann Schmiderer – zadnji mariborski župan avstrijske dobe", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 3 (2017), str. 921.

v nemških rokah. Še posebej pomembno je bilo vprašanje vojaške oblasti in pripadnosti vojaških formacij na območju tako Maribora kot Spodnje Štajerske, saj vseh nastalih težav ni bilo mogoče reševati samo s političnimi ukrepi. Tako je pomembno vlogo igrala vojaška moč, in tega se je morda najbolj zavedal major in poveljnik mariborskega 26. črnovojniškega okrožja Rudolf Maister – Vojanov.³² Švajncer je na primer zapisal, da so bile razmere na Slovenskem, zlasti v Mariboru, ob koncu oktobra in na začetku novembra 1918 "za osebnost Maistrovega kova dobesedno idealne".³³

Dr. Karel Verstovšek je sicer na seji Narodnega sveta za Štajersko, sklicani 31. oktobra 1918, prisotnim zatrjeval, da imajo situacijo v mestu pod nadzorom, čeprav je hkrati protestiral proti nemškemu mestnemu svetu, ki je na eni strani obračunaval s slovenskim prebivalstvom, medtem ko proti nemškim prestopnikom ni posredoval.³⁴ Vse pogostejše je namreč prihajalo do spopadov med nacionalnimi tolpmi in posredovanja policije.

Rudolf Maister – "neposlušen", trmast, vendar učinkovit

Narodni svet za Štajersko je konec oktobra 1918 prevzel svoje naloge in v imenu Države SHS skušal nastopiti proti še vedno nemškemu občinskemu svetu Maribora, nemškemu Narodnemu svetu za Spodnjo Štajersko in avstrijskim oblastem.³⁵ Vendar Verstovška kot predsednika štajerskega narodnega sveta niso obremenjevali samo nemško-slovenski odnosi in prevzemanje oblasti, temveč se je ob nemškem "nagajanju" spopadal s še eno težavo. Sej Narodnega sveta za Štajersko se je namreč udeleževal tudi major Rudolf Maister, takrat še poveljnik 26. črnovojniškega okrožja v Mariboru. Maistru Verstovškova umirjena politika do Nemcev ni bila pogodu. Po njegovem mnenju so bili odzivi Narodnega sveta za Štajersko in Verstovška prepočasni, zato je pod njegovo taktirko začela vojska jemati zadeve v svoje roke.³⁶

³² Metod Mikuž, *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941* (Ljubljana, 1965), str. 64; Bruno Hartman, *Rudolf Maister* (Ljubljana, 1965), str. 33–35 (dalje: Hartman, *Rudolf Maister*); Klokočovnik, *Boj za slovensko severno mejo 1918–1920*, str. 15.

³³ Janez J. Švajncer, *General Rudolf Maister – Zamolčano* (Logatec, 2014), str. 8.

³⁴ PAM, fond Narodni svet za Štajersko, Zapisnik ustanovne seje Narodnega sveta za Štajersko, 31. oktober 1918, str. 15–16; Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923*, str. 56.

³⁵ PAM, fond Narodni svet za Štajersko, Zapisnik seje Narodnega sveta za Štajersko, 29. oktober 1918, str. 11–17; Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923*, str. 57.

³⁶ Bruno Hartman, *Rudolf Maister (Znameniti Slovenci)* (Ljubljana, 1989), str. 94–95, 117; Bruno Hartman, *Rudolf Maister, general in pesnik* (Ljubljana, 1998), str. 32–33 (dalje: Hartman, *General Maister, general in pesnik*).

Kot že nakazano v članku, pa tudi sicer poznavajoč Verstovškov značaj, je slednji skoraj vselej deloval pomirjevalno, tudi v najtežjih trenutkih in "bojih" z Nemci in avstrijsko politiko, kar je pokazal že kot politik v deželnem zboru v Gradcu v svojih govorih, na številnih zborovanjih v predvolilnih bitkah in kot redni udeležence deklaracijskega gibanja. A kar je veljalo za Verstovška, nikakor ne moremo trditi za Rudolfa Maistra, ki je bil vendarle vojak, in kot takšen se je uprl Verstovškovi preudarni politiki, pa tudi celotni tedanji slovenski politiki in vladi, ki, tako se vsaj zdi, ni imela oblikovanega jasnega načrta, kako zavarovati ozemlja, kjer so prebivali Slovenci.³⁷

A če, vsaj tako se je zdelo, slovenska politika in vlada nista imeli daljnosežnih načrtov, je Maister vedel, kaj počne. Z družino se je namreč v Maribor preselil na začetku leta 1915. V primerjavi s Celjem se jim je Maribor zdel precej bolj nemški, a je Maistru uspelo navezati stike s slovenskimi družinami. Maister je zahajal tudi v Narodni dom, kjer se je sestajal s slovenskimi politiki, tudi z dr. Antonom Korošcem. Z njimi se je menda pogovarjala tudi o slovenski prihodnosti, na katero bi se že morali začeti pripravljati. Ko se je po štirimesečni odsotnosti vrnil iz Gradca, je prevzel poveljstvo v vojašnici. Od poletja 1918 je podaljševal slovenskim častnikom in vojakom, ki so prihajali s fronte, dopuste in jih po izteku zadrževal v Mariboru, da bi jih imel, če bi bilo treba na voljo. V skladiščih je zadrževal hrano, opremo in orožje, za vsak primer. Skrivaj je risal tudi potek meje na vojaške specialke. A tudi Narodni svet za Štajersko oziroma njegovi nekateri člani, kot na primer Franjo Rosina, so v oktobru 1918 že imeli stike s posamezniki slovenskimi častniki in podčastniki, s katerimi so se že dogovarjali, kaj bi bilo treba narediti ob prevratu.³⁸ Iz tega je razvidno, da morda Maistrove akcije ob in po prevratu vendarle niso bile vselej nespontanega značaja.

Maister je že 31. oktobra 1918 v Narodnem domu v Mariboru zbral mari-borske slovenske častnike in jim obrazložil nastali položaj. Menil je, da ni časa za čakanje navodil z vrha, temveč da si je treba Maribor priboriti s takšnimi ali z drugačnimi načini in s sredstvi. Maister je imel namreč trdno izoblikovano zavedanje o pomenu Maribora, ki ga je imel za vse štajersko Podravje, hkrati se je zavedal tudi nevarnosti, kaj bi se utegnilo zgoditi, če bi prepustili odločitev o usodi mesta ob Dravi antantnim silam. Njegova bojazen se je naposled izkazala za utemeljeno, kar se je izkazalo nekoliko kasneje ob izgubi Koroške, saj so jo slovenski vojaki skušali prepozno zavzeti. Maister je dognal, da bo kmalu prišel ključni trenutek, ko bo treba delovati odločno in prevzeti Maribor iz nemških rok le z

³⁷ Dragan Potočnik, *Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra na Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju* (Ljubljana, 2003), str. 1 (dalje. Potočnik, *Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra*); Klokočevnik, *Boj za slovensko severno mejo 1918–1920* (Ljubljana, 2003), str. 16.

³⁸ Hartman, *General Maister, general in pesnik*, str. 38.

lastnim naporom, ne da bi pri tem čakali na kakršen koli ukaz ali odlok, sprejet pri štajerski ali slovenski vladi.³⁹ Prva Maistrova priložnost se je pokazala, ko je mestni poveljnik Anton Holik 1. novembra 1918 sklical sestanek višjih častnikov, saj se je bilo treba dogovoriti o vzdrževanju reda v Mariboru. Stotnik Edvard Vaupotič je namreč od polkovnika Holika 1. novembra 1918 ob 8. uri zahteval, da na sestanek pokličejo tudi Maistra. Od slovenskih častnikov sta se sestanka udeležila samo major Rudolf Maister in stotnik Edvard Vaupotič. Ravno takrat so tudi čez Maribor prehajale razpuščene čete, ki so se vračale z italijanskega bojišča. Obstajal je upravičen strah pred neredi in nebrzdanim plenjenjem utrujenih in sestradanih vojakov. Zato je bilo po Holikovem načrtu mesto nujno obvarovati pred takšnim scenarijem in vzpostaviti red. Vendar bi po Holikovem načrtu vojaštvo v Mariboru zagotovilo mesto Nemški Avstriji. In tukaj nastopi Maister, ki je štacijskemu (mestnemu) poveljniku polkovniku Holiku odločno odrekel pokorščino in se mu uprl⁴⁰ z naslednjo obrazložitvijo: "Ne priznavam teh točk! Maribor razglašam za jugoslovansko posest in prevzemam v imenu svoje vlade vojaško poveljstvo nad mestom in vsem Spodnjim Štajerskim!" Samo predstavljamo si lahko, kako presenečeni in zmedeni so bili ob tem tam navzoči častniki, a Maister je izkoristil nastali položaj in dodal: "Kdor bi se v področju moje oblasti upiral mojim poveljem, pride pred moje vojno sodišče!"⁴¹ S tem dejanjem je Maister močno presešel značaj "lokalne vojaške akcije".⁴²

Zatem se je Maister menda napotil naravnost v Verstovškovo pisarno v Narodnem domu in Verstovšku pojasnil trenutno situacijo ter da začetno akcijo lahko uspešno konča samo, če bo tudi po činu starejši od nemških oficirjev ter zahteval, da se ga takoj poviša v čin generala, saj da to zahtevajo višji državni interesi. Karlu Verstovšku kot predsedniku *Narodnega sveta za Štajersko* ni preostalo drugega, kakor da je Rudolfa Maistra, kakopak na njegovo zahtevo, še isto popoldne imenoval oziroma povišal v generala. S tem je Rudolf Maister postal pravnomočni poveljnik slovenskih vojaških sil v Mariboru.⁴³

³⁹ Potočnik, *Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra*, str. 1; Klokočovnik, *Boj za slovensko severno mejo 1918–1920* (Ljubljana, 2003), str. 16.

⁴⁰ PAM, fond Prevratni dogodki na Slovenskem Štajerskem, AŠ5, Poročilo o dogodkih 1. novembra 1918, str. 224; Hartman, *Rudolf Maister*, str. 94–95, 117; Hartman, *Rudolf Maister, general in pesnik*, str. 41; Potočnik, *Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra*, str. 62.

⁴¹ Hartman, *Rudolf Maister*, str. 94–95, 117; Lojze Ude, "Rudolf Maister. Ob 60-letnici bojev za severno slovensko mejo", *Zgodovinski časopis* 33, št. 1–2 (1979), str. 374 (dalje: Ude, "Rudolf Maister. Ob 60-letnici bojev za severno slovensko mejo"); Hartman, *Rudolf Maister, general in pesnik*, str. 41; Potočnik, *Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra*, str. 62; Klokočovnik, *Boj za slovensko severno mejo 1918–1920*, str. 16.

⁴² Andrej Rahten, *Po razpadu skupne države, Slovensko-avstrijska razhajanja od mariborskega prevrata do koroškega plebiscita* (Celje, Celovec, Gorica, 2020), str. 64 (dalje: Rahten, *Po razpadu skupne države*).

⁴³ Slavič, "Državni prevrat v mariborski oblasti", str. 227; Perovšek, "Narodni svet in slovenska samoodločba leta 1918", str. 355–356.

Ob tej priložnost je bil za Rudolfa Maistra spisan naslednji dopis:

Čast nam je, javiti Vam, da smo po dogovoru z dosedanjimi vojaškimi in administrativnimi oblastmi sklenili izročiti Vam poveljstvo tukajšnje vojaške ščacije ter vrhovno poveljstvo vsega Narodnemu svetu za Južno Štajersko podrejenega vojaštva.

Naroča se Vam, da nemudoma v celem ozemlju Južne Štajerske ukrenete po svojem ukrepu vse, kar se Vam zdi za ohranitev varnosti osebe in premoženja prebivalstva tega ozemlja potrebno.

Ob enem se Vam v imenu Narodnega sveta podeli vojaški čin generala in se Vas povabi, da tega dne storite svojo osebno obljubo.⁴⁴

A poveljujoči Narodnega sveta za Štajersko Karel Verstovšek je zaradi tega imenovanja imel precejšnje sitnosti. To dejanje namreč pri ljubljanskih oblasteh nikakor ni ostalo neopaženo in Verstovšek se je zaradi imenovanja Maistra v generala moral zagovarjati pred Narodno vlado SHS v Ljubljani. Kot je prikazano, se je Maistrov spontani in odločni nastop zgodil brez kakršnega koli vnaprejšnjega dogovora ne z Narodnim svetom za Štajersko ne z Narodno vlado za Slovenijo. Tudi Maister je nekoč priznal, da je v danem trenutku šlo za akt "na lastno pest in na lastno odgovornost".⁴⁵ Narodna vlada v Ljubljani je to imenovanje v generala potrdila šele 11. decembra 1918. Dejstvo, da se vlada v Ljubljani ni strinjala z Maistrovim imenovanjem, je potrdila s tem, da je to imenovanje potrdila šele 11. decembra 1918 in ga objavila v Osebnem naredbenem listu št. 1. Vojaška imenovanja so bila izdana na podlagi uredb "prejšnjega skupnega vojnega ministrstva in prejšnjega domobranskega ministrstva, torej je njihova pravna podlaga izvirala še iz zakonodaje avstro-ogrske monarhije. Še pozneje je to potrdila tudi vlada v Beogradu. In tako pozna potrditev kaže samo, da je vlada imela pomisleke glede njegovega imenovanja. Vendar se je Narodni vladi za Slovenijo povišanje za dva čina zdelo vendarle preveliko, zato se je odločila za polovično rešitev in ga povišala "z naslovom in položajem generala".⁴⁶

Vendar je bilo imenovanje, kot ugotavlja tudi Bruno Hartman, izjemnega pomena. Rudolf Maister je bil takrat torej "samo" major in je z imenovanjem preskočil kar dva čina. Imenovanje v generala je namreč bil edini način, s katerim si je lahko Rudolf Maister zagotovil vojaško poveljstvo nad enotami, ki so takrat delovale v Mariboru, a tudi na Spodnjem Štajerskem. Ob tem se je porajalo vprašanje, ali ni morda Narodni svet za Štajersko oziroma Verstovšek

⁴⁴ Prav tam.

⁴⁵ Hartman, *Rudolf Maister*, str. 119.

⁴⁶ Lojze Ude, *Boj za severno slovensko mejo 1918/1919* (Maribor, 1977), str. 42 (dalje: Ude, *Boj za severno slovensko mejo 1918/1919*); Hartman, *Rudolf Maister*, str. 91.

Rudolf Maister
(1874–1934) (*dLib*,
Zbirka upodobitev
Slovencev NUK)

prekoračil svoja pooblastila.⁴⁷ Maister, zdaj že general, je na svojo stran najprej pridobil prvo vojaško enoto in nato mu je uspelo sestaviti še dve vojaški enoti s skupaj približno 160 vojaki. S to skromno vojsko mu je uspelo zasesti večino

⁴⁷ PAM, fond Narodni svet za Štajersko – Ovoj 1 – Prvo povelje generala Rudolfa Maistra, 1. november 1918, 1/109, str. 1–2; Hartman, *Rudolf Maister*, str. 91, 94–95, 117; Slavič, "Državni prevrat v mariborski oblasti", str. 227; Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923*, str. 66.

vojašnic in posamezne strateške točke v mestu.⁴⁸ Preostala je samo še ena, vendar ključna, dravska vojašnica, ki jo je zasedal nemški 47. pešpolk, sestavljen iz skoraj samih nemških častnikov in nemških mož. In vendarle je ta pešpolk pomenil veliko nevarnost za slovenski Maribor.⁴⁹

General Rudolf Maister je že isti dan, ko je imel v rokah imenovanje, izdal ukaz, s katerim je reguliral svojo vojaško oblast ter s tem korenito posegel v vojaško organizacijo v Mariboru in na Spodnjem Štajerskem. Že v prvi točki izdanega povelja o prevzetju poveljstva je obelodanil, da ga je jugoslovanski Narodni svet za Štajersko imenoval za generala in mu s tem poveril vojaško poveljstvo nad Spodnjo Štajersko, proti severu do severne meje okrajnih glavarstev Slovenj Gradec, Maribor, Radgona, hkrati je prevzel še vojaško postajno poveljstvo v Mariboru. "Z vsemi sredstvi, ki so mi na razpolago, [bom] skrbel za mir in red v mestu in sploh in na Spodnjem Štajerskem in čuval zasebno in državno lastnino."⁵⁰ Maister je v istem povelju zahteval, da mu vsi polki, poveljstva in ustanove javijo številčno stanje jugoslovanskih častnikov in mož, ki so se nahajali v svojih vojašnicah. Nemško-avstrijskemu vojaštvu, ki na zasedenem območju ni imelo pristojnosti, je dovolil nastanitev v omenjeni Dravski vojašnici, vendar je moralo biti do 3. novembra do 11. ure vse pripravljeno na odhod v Lipnico. Poveljnik 47. pešpolka je moral namreč do takrat predati vojašnice jugoslovanski vojaški upravi.⁵¹

A kot že omenjeno ob Holikovem sklicu višjih častnikov 1. novembra 1918, sta se tako slovensko kot nemško prebivalstvo morala ukvarjati še z eno perečo težavo. Skozi slovensko ozemlje so namreč začele prehajati množice vojakov, ki so prihajali tako z italijanskega bojišča kakor s severa in z jugovzhoda. In ti številčni vojaki so slovensko ozemlje ogrožali zaradi nediscipline in morebitnih izgrediv, še toliko bolj, ker so bili utrujeni in so iskali hrano. Nevarnost so predstavljali tudi za novo oblast. Tudi mesto ob Dravi se temu ni moglo izogniti, še več, njegovo območje je dnevno prešlo takšno število vojakov, da je postala varnost Mariborčanov resno ogrožena. A v nastali situaciji je svojo korist vide-

⁴⁸ PAM, fond Narodni svet za Štajersko – Ovoj 1 – Prvo povelje generala Rudolfa Maistra, 1. november 1918, 1/109, str. 1–2; Slavič, "Državni prevrat v mariborski oblasti", str. 227; Ude, *Boj za severno mejo 1918/1919*, str. 184–186; Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923*, str. 66.

⁴⁹ Ude, *Boj za severno slovensko mejo 1918/1919*, str. 45; Klokočovnik, *Boj za slovensko severno mejo 1918–1920*, str. 17.

⁵⁰ PAM, fond Narodni svet za Štajersko – Ovoj 1 – Prvo povelje generala Rudolfa Maistra, 1. november 1918, 1/109, str. 1; Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923*, str. 67.

⁵¹ PAM, fond Narodni svet za Štajersko – Ovoj 1 – Prvo povelje generala Rudolfa Maistra, 1. november 1918, 1/109, str. 1; PAM, fond Prevratni dogodki na Štajerskem, AŠ1, Ukaz o vojaški oblasti, pr2037; Hartman, *Rudolf Maister, general in pesnik*, str. 44; Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923*, str. 67.

lo tudi civilno prebivalstvo, številnih tatvin v mariborskih prodajalnah in tudi stanovanjih ni manjkalo, ne med vojaki ne med civilisti. Vladalo je skoraj vojno stanje, saj so se strelji po mestu slišali z vseh koncev.⁵² Zatorej je bil potreben nujni sestanek jugoslovanske vlade in izvršnega odbora samostojnega mesta Maribor, da bi se dogovorili, kako se bodo zoperstavili nastalim razmeram. V časniku *Slovenec* so izdali poziv prebivalstvu, naj ne verjamejo govoricam, ki so krožile s slabim namenom, naj ostanejo mirni, medtem ko bodo oblasti naredile vse, da bi se zadeve umirile. V ta namen je bila ustanovljena varnostna četa, in sicer kot pomožna četa mestne policije, ki je opravljala vlogo mestne varnostne službe, in sicer pod poveljstvom generala Rudolfa Maistra. Hkrati so oblasti pozvale vse nekdanje vojake, ne glede na narodnost ali strankarsko pripadnost, da naj se zgledajo v dravski vojašnici.⁵³

Kot da za Slovence, Narodni svet za Štajersko in njegovega predsedujočega Karla Verstovška zadeve ne bi bile že tako dovolj težke, se je sestal Mestni svet Mestne občine Maribor na tajni seji. Še vedno aktualni župan Johann Schmiderer je na sestanku navzočim povedal, da so Slovenci Maribor in njegovo okolico določili za slovensko nacionalno ozemlje in ga želeli priključiti v okvir Države SHS. Zato se je zastavljalo vprašanje, čigava naloga je pravzaprav zagotoviti javni red in mir v Mariboru. Svetnik Heinrich Wastian je opozoril, da mu je Karel Verstovšek v vlogi predsednika Narodnega sveta za Štajersko v zasebnem pogovoru zatrdil, da se zna morebiti zgoditi, da bodo slovenske policijske enote v precej kratkem času prevzele nadzor nad mestom, vendar je občina to zavračala, saj si je prizadevala za javni red in mir skrbeti z obstoječimi, torej nemškimi enotami.⁵⁴ A ravno to je Verstovšku povzročalo neprijetnosti. Mariborski podžupan Karel Nasko je dejstvo, da je Narodni svet za Štajersko imel v Mariboru svoje lastne vojaške enote, označil za precejšnjo težavo. Ob vsem tem naj bi se general Rudolf Maister obnašal kot oblastnež, ki je mesto samovoljno razglasil za slovensko, hkrati naj bi brez vsakršne pravne podlage prepovedal in "zaprl" nemške vojaške enote.⁵⁵

Vendar se je Maistrova trmasta narava naposled obrestovala, saj se je, kot je bilo že predhodno zaukazano, 3. novembra 1918 ob 11. uri nemški del 47. pešpolka, ki je štel 17 častnikov ter 390 vojakov in podčastnikov, postrojil pred

⁵² Ude, *Boj za severno slovensko mejo 1918/1919*, str. 50; Klokočovnik, *Boj za slovensko severno mejo 1918–1920*, str. 18.

⁵³ "Mariborčani", *Slovenec*, 4. 11. 1918, št. 88, str. 1; Klokočovnik, *Boj za slovensko severno mejo 1918–1920*, str. 18.

⁵⁴ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 49 – Ovoj Sejni spisi 1918, seja mestnega sosveta, 1. november 1918, 1, str. 5–6; Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923*, str. 67.

⁵⁵ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 49 – Ovoj Sejni spisi 1918, seja mestnega sosveta, 1. november 1918, str. 6–9; PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 49 – Ovoj Sejni spisi 1918, seja mestnega sosveta, 4. november 1918, str. 1; Ude, "Rudolf Maister. Ob 60-letnici bojev za severno slovensko mejo", str. 376.

generalom Rudolfom Maistrom in odkorakal iz Maribora preko Špilja v Lipnico/Leibnitz.⁵⁶

Nemci so sicer kmalu spoznali, da so naredili usodno napako, ker so brez odpora zapustili Maribor. Prepozno so namreč spoznali, da je Maistrova vojska ob prevzemu štela samo peščico oficirjev in 120 vojakov. Tudi za predsednika Narodnega sveta za Štajersko je to seveda predstavljalo novo težavo. Nemška vojska je Maribor sicer zapustila, vendar se je v mestu pojavila nova, paravojaška enota, imenovana "*Marburger Schutzwehr*".⁵⁷ In slednja je pod poveljstvom podpolkovnika Alberta von Kodolitscha štela že več kot 600 vojakov, ob dejstvu, da se je njihovo število iz dneva v dan samo še povečevalo. Nemci so namreč pod pretvezo, da je garda nujna za vzdrževanje javnega reda in varnosti v mestu ter da vojska sama ne bo zmogla vsega, skrivoma začeli zbirati prostovoljce za vojaško službo. Najeli so celo agitatorje, ki so v gostilnah, vojašnicah in na ulicah skušali odvrniti slovenske vojake od službe v jugoslovanski vojski. Rudolf Maister in Narodni svet za Štajersko sta Nemcem naposled popustila in kmalu je bila ustanovljena mestna straža. Prišlo je torej do paradoksa, Nemci in Slovenci so namreč na neki način začeli sodelovati. Seveda je imel Maister tudi ob tem taktične poglede v prihodnost, saj je bil prepričan, da mu bo nastalo varnostno službo v pravem trenutku uspelo razorožiti. S figo v žepu so v to sodelovanje vstopili tudi Nemci, saj so upali, da jim bo s pomočjo *Schutzwehra* uspelo priti do vojaške oblasti, zato so se "velikodušno" ponudili, da bodo stroške vzdrževanja krili oni.⁵⁸ V resnici so bili nemško-slovenski odnosi še kako sovražni že od samega začetka, in tega se je zavedal tudi general Maister. Do najbolj očitnih rivalstev je prihajalo zlasti med *Schutzwehrom* in Maistrovo vojsko, pri čemer niso izostala niti medsebojna obstreljevanja. Pod streli je padel celo slovenski 21-letni vojak Franc Vauhnik.⁵⁹

⁵⁶ PAM, fond Mestna občina Maribor, Selecta – Ovoj 2 – Dokumenti o prevratu leta 1918, Primer Nasko, Protokol Okrožnega sodišča Maribor, 22. april 1922, 347/21; PAM, fond Mestna občina Maribor, Selecta – Ovoj 2 – Dokumenti o prevratu leta 1918, Primer Nasko, 5. maj 1922, brez signature; PAM, fond Mestna občina Maribor, Selecta – Ovoj 2 – Dokumenti o prevratu leta 1918, Primer Nasko, dopis odvetnika Rapoca, 25. maj 1922, brez signature; Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923*, str. 67.

⁵⁷ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 49 – Ovoj Sejni spisi 1918, seja mestnega sosveta, 4. november 1918, str. 3–4; Potočnik, *Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra*, str. 66–67; Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923*, str. 67.

⁵⁸ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 49 – Ovoj Sejni spisi 1918, seja mestnega sosveta, 4. november 1918, str. 4; Hartman, *Rudolf Maister, general in pesnik*, str. 52; Potočnik, *Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra*, str. 68; Klokočevnik, *Boj za slovensko severno mejo 1918–1920*, str. 18; Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923*, str. 67.

⁵⁹ Klokočevnik, *Boj za slovensko severno mejo 1918–1920*, str. 20; "Pogreb naše prve narodne žrtve za Jugoslavijo v Mariboru", *Slovenec*, 25. 11. 1918, št. 271, str. 1; Andrej Rahten, "Diplomatska prizadevanja Ivana Žolgerja za Slovensko Štajersko in Prekmurje", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 2 (2018), str. 506.

Vse je kazalo, da so Karlu Verstovšku začele stvari polzeti iz rok. Na eni strani je imel nemški mestni svet, ki se ni nameraval vdati v usodo, na drugi strani je bil težaven in samovoljen general Rudolf Maister, ki se pri svojih ravnanjih ni zmenil za dogovore, hierarhijo in politiko. Maister se je namreč v danem trenutku zavedal, da brez hitre mobilizacije ne bo mogoče nadzorovati mesta ob Dravi. Zato se je z dr. Franjem Rosino in s kapetanom Dragom Kocmutom s posebnim vlakom odpeljal v Ljubljano k dr. Lovru Pogačniku, vendar je slednji Maistrovo zahtevo po mobilizaciji treh letnikov odklonil. To je generalu Maistru samo še potrdilo njegovo domnevo, da bo moral Maribor osvoboditi sam. Maister naj bi sicer na neformalnem sestanku Narodnega sveta za Štajersko 8. novembra 1918, razočaran nad ljubljanskim medlim odzivom za pomoč, odločil, da temu kaotičnemu stanju naposled naredi konec. Nekateri viri poročajo, da mu je Verstovšek ob tem v odobritev podal roko, spet drugi, da je Maister to storil brez dovoljenja ali vsaj opozorila Narodnemu svetu za Štajersko oziroma Karlu Verstovšku in že naslednji dan, 9. novembra 1918, v slovenskem in nemškem jeziku dal objaviti mobilizacijski oklic.⁶⁰ Vsebina tega se je glasila:

Konec je vojske. Dobili smo novo, prosto in čvrsto domovino Jugoslavijo. S tem pa še ni konec težav. Valijo se armade vseh narodnosti domov. Oni tisoči, ki gredo skozi naše kraje, kradejo, požigajo in ropajo. Tudi do pobojev je že prišlo. Zato je naša sveta dolžnost, da branimo svojo domovino, premoženje in življenje naših ljudi. Zglasiti se morajo brez izjeme vsi, naj so služili pri infanteriji, artileriji, kavaleriji ali pa kakem drugem, kakorkoli imenovanem poveljstvu.⁶¹

Po Maistrovih pričevanjih je bil v to prisiljen tudi zato, ker so mu prosto-voljci, ki so se mu javili ob prevratu, iz dneva v dan odhajali. V oklicu je pozval

⁶⁰ PAM, fond Mestna občina Maribor, Selecta – Ovoj 2 – Dokumenti o prevratu leta 1918, Ovoj Schutzwehr, letaki z mobilizacijskim ukazom, 27552/1/1918; PAM, fond Mestna občina Maribor, Selecta – Ovoj 2 – Dokumenti o prevratu leta 1918, Ovoj Schutzwehr, Pritožba vojaškemu uradu, 11. november 1918, 27552/5/1918; PAM, fond Mestna občina Maribor, Selecta – Ovoj 2 – Dokumenti o prevratu leta 1918, Ovoj Schutzwehr, Pritožba vojaškemu uradu, 12. november 1918, 27552/5/1918; PAM, fond Mestna občina Maribor, Selecta – Ovoj 2 – Dokumenti o prevratu leta 1918, Ovoj Schutzwehr, Pritožba Narodni vladi SHS v Ljubljani, 13. november 1918, 27552/6/1918; Potočnik, *Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra*, str. 73; Klokočevnik, *Boj za slovensko severno mejo 1918–1920*, str. 22; Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923*, str. 67; Rudolf Maister, *Sto let severne meje. Življenje in delo Rudolfa Maistra Vojanova 1874–1934*, ur. Nela Malečkat idr. (Ljubljana, 2018), str. 39 (dalje: *Rudolf Maister. Sto let severne meje. Življenje in delo Rudolfa Maistra Vojanova 1874–1934*), Rahten, *Po razpadu skupne države*, str. 74.

⁶¹ PAM, fond Mestna občina Maribor, Selecta – Ovoj 2 – Dokumenti o prevratu leta 1918, Ovoj Schutzwehr, Mobilizacijski poziv – Statsbürger! Südslawen, 9. november 1918, 27552/1918; PAM, fond Mestna občina Maribor, Selecta – Ovoj 2 – Dokumenti o prevratu leta 1918, Ovoj Schutzwehr, Mobilizacijski poziv – Statsbürger! Südslawen, 9. november 1918, 27552/1918; Hartman, *Rudolf Maister, general in pesnik*, str. 53; Potočnik, *Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra*, str. 70; Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923*, str. 68.

vse moške letnikov od 1879 do 1900, naj se zglasijo 18. novembra ob 8. uri, in sicer v Celju v vojašnici 87. pešpolka, vsi tisti iz okrajnih glavarstev Celja, torej ekspoziura Mozirje, Brežice, Konjice, Slovenj Gradec in mesto Celje. V Mariboru naj bi se zbrali v domobranski vojašnici tisti možje, ki so bili doma iz okrajnih glavarstev Maribor, Radgona, Ljutomer, Ptuj ter iz mest Maribor in Ptuj. V Maistrovem povelju je bilo zapisano, da so mobilizacije oproščeni zdravniki, nesposobni za vojaško službo, tisti, ki so služili v jugoslovanski armadi, duhovniki, bolni in pohabljeni. V pozivu je dal zapisati opozorilo, da ne gre za mobilizacijo v vojsko, temveč da bodo samo določili, da je treba v oklicanih krajih vzpostaviti red in mir. Naloga oklicanih vojakov naj bi bila tako samo vzdrževanje rednih razmer.⁶² Maistrov samovoljni mobilizacijski oklic je popolnoma uspel, saj je bil odziv izjemen in do takrat nekaj sto glav velika slovenska straža pod Maistrovim poveljstvom, ki so jo sestavljali prostovoljci, se je nagloma povečala na nekaj tisoč glavo vojsko.⁶³

A za Karla Verstovška kot predsednika Narodnega sveta za Štajersko je mobilizacijski oklic pomenil vnovične težave, predvsem v odnosu do Nemcev, saj ravnanje generala Maistra ni bilo usklajeno, in to je sprožalo številne pritožbe nemških političnih krogov iz Maribora in Spodnje Štajerske. Objavljeni mobilizacijski ukaz so namreč ocenili kot neutemeljen in neupravičen. Zato je Verstovšek sklical sejo Narodnega sveta za Štajersko, ki je na seji 11. novembra 1918 razpravljal o oklicu generala Maistra. Da bi zadeve nekako uredili, so se odločili za sestavo posebnega obrambnega odbora, ki naj bi se povezal z generalom Maistrom in koordiniral narodno obrambo na Spodnjem Štajerskem. Tudi Narodna vlada SHS v Ljubljani se na seji dan kasneje, 12. novembra 1918, ni odzvala z odobravanjem Maistrovega mobilizacijskega oklica. Da bi vsaj nekako vzpostavili red, so vsem okrajnim glavarstvom na Spodnjem Štajerskem posredovali obrazložitev Maistrovega mobilizacijskega oklica, vendar hkrati izrekli številne kritike na njegovo samovoljno ravnanje. Na seji Narodne vlade SHS v Ljubljani so sklenili, da mora predsednik Lovro Pogačnik generala Maistra pozvati na razgovor, v katerem naj bi mu slednji pojasnil svoje ravnanje, Karlu Verstovšku pa naj bi bila zadana naloga, da naj brzda Maistrovo delovanje v Mariboru.⁶⁴

⁶² "Mobilizacija jugoslovanske armade", *Straža*, 11. 11. 1918, št. 90, str. 1; Rudolf Maister. *Sto let severne meje. Življenje in delo Rudolfa Maistra Vojanova 1874–1934*, str. 45.

⁶³ Klokočovnik, *Boj za slovensko severno mejo 1918–1920*, str. 23.

⁶⁴ PAM, fond Narodni svet za Štajersko, Zapisnik seje Narodnega sveta za Štajersko, 11. november 1918, str. 33; PAM, fond Narodni svet za Štajersko, Zapisnik seje Narodnega sveta za Štajersko, 13. november 1918, str. 41; Peter Ribnikar, *Sejni spisi Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921, I. del* (Ljubljana, 1999), str. 100 (dalje: Ribnikar, *Sejni spisi, I. del*); Hartman, *Rudolf Maister, general in pesnik*, str. 57; Jenuš, *Ko je Maribor postal slovenski*, str. 116; Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923*, str. 68.

A če je bilo sporno Maistrovo delovanje, ni bilo nič manj nedolžno ravnanje mariborskih Nemcev, ki so se po eni strani sicer zgražali in pritoževali nad Maistrovim početjem, a hkrati so tudi sami kršili dogovore in pod izgovorom varovanja nemške oziroma mestne lastnine prav tako izvajali mobilizacije.⁶⁵ Nemška garda se je povečevala tako hitro, da je 23. novembra 1918 štela že 1.500 vojakov in 100 oficirjev. Takšno stanje je seveda vse bolj ogrožalo tako varnost v mestu kakor tudi slovenske interese. Že pred 20. novembrom 1918 so bile vse pogostejše in glasnejše tudi govorice, da naj bi se mariborski Nemci pripravljali na demonstracije, s katerimi so nameravali čim prej vnovič prevzeti oblast v Mariboru.⁶⁶

Naloga Karla Verstovška kot predsednika Narodnega sveta za Štajersko z Narodno vlado SHS v Ljubljani je bila, da takšno postopanje mariborskih Nemcev na vsak način prepreči. A kot zapisano, je Maister "svoje" mobilizacije na srečo dobro izvedel in oblikoval vojaške enote. Zato je Narodna vlada SHS v Ljubljani Maistru naposled dala odobritev, da lahko razoroži mariborski *Schutzwehr*. In prišlo je do v zgodovino zapisane akcije, ki se je začela 23. novembra 1918 ob štirih zjutraj. Izvedli so jo v samo 47 minutah, in sicer točno po načrtu in brez večjih incidentov.⁶⁷

General Maister je opozoril, da je mestno občino z županom Schmidererjem na čelu večkrat pozval, naj omeji "divjanje" *Schutzwehra*, a so bili vsi poskusi zaman. Maister je menda prav na ta dan izvedel, da *Schutzwehr* namerava napasti njegove čete in vzeti vplivne slovenske osebe za talce. Prav tako je pojasnil, da ukrep razorožitve ni bil usmerjen proti mestnemu prebivalstvu, ampak

⁶⁵ PAM, fond Mestna občina Maribor, Selecta – Ovoj 2 – Dokumenti o prevratu leta 1918, Vdor vojaštva v uradne prostore na rotovžu, 23. november 1918, 27990/1918; PAM, fond Mestna občina Maribor, Selecta – Ovoj 2 – Dokumenti o prevratu leta 1918, Ovoj Schutzwehr, Aufruf!, 12. november 1918, 27882/1918; PAM, fond Mestna občina Maribor, Selecta – Ovoj 2 – Dokumenti o prevratu leta 1918, Ovoj Schutzwehr, Mobilizacijski oklic župana Schmidererja, 18. november 1918, 27552/2/1918; PAM, fond Mestna občina Maribor, Selecta – Ovoj 2 – Dokumenti o prevratu leta 1918, Ovoj Schutzwehr, Mobilizacijski oklic župana Schmidererja, 18. november 1918, 27882/1918; PAM, fond Narodni svet za Štajersko, Zapisnik seje Narodnega sveta za Štajersko, 13. november 1918, str. 43; PAM, fond Narodni svet za Štajersko, Zapisnik seje Narodnega sveta za Štajersko, 14. november 1918, str. 44; Ude, "Rudolf Maister. Ob 60-letnici bojov za severno slovensko mejo", str. 376–377; Hartman, *Rudolf Maister, general in pesnik*, str. 57; Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923*, str. 68.

⁶⁶ PAM, fond Narodni svet za Štajersko, Zapisnik seje Narodnega sveta za Štajersko, 21. november 1918, str. 63; Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923*, str. 68.

⁶⁷ PAM, fond Mestna občina Maribor, Selecta – Ovoj 2 – Dokumenti o prevratu leta 1918, Vdor vojaštva v uradne prostore na rotovžu, 23. november 1918, 27990/1918; "Mariborska mestna straža razorožena", *Slovenski narod*, 25. 11. 1918, št. 279, str. 1; "Hartman, *Rudolf Maister, general in pesnik*, str. 58–59; Potočnik, *Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra*, str. 82–88; Ude, "Rudolf Maister. Ob 60-letnici bojov za severno slovensko mejo", str. 377; Slavič, "Državni prevrat v mariborski oblasti", str. 235; Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923*, str. 69.

izključno tistim, ki so ogrožali red in mir v mestu. Ob nastopu svoje službe je namreč general Maister obljubil, da bo skrbel za javni red in mir.⁶⁸ O razmerah v Mariboru po razorožitvi *Schutzwehra* je poročala tudi *Straža*, ki je zapisala, da je v času, ko je vojska zasedla dravsko vojašnico in zastražila vse urade, tudi magistrat, v mestu vladal popoln mir. Tudi delavstvo je bilo mirno in je "naznanilo poklonilno deputacijo h generalu Maistru". "Po ulicah je vladalo veselo razpoloženje. Povsod je bilo slišati slovenske, hrvatske, srbske in češke pesmi."⁶⁹

Po razorožitvi so morali pripadniki *Schutzwehra* po Maistrovem ukazu vse državno orožje, municijo, opravo in monture oddati, bodisi v domobranski bodisi v topničarski vojašnici. Pripadnikom *Schutzwehr*, ki so bili rojeni v Mariboru, je dal prostost, vendar z obljubo, da se bodo, če ostanejo v Mariboru, posvetili svojemu civilnemu poklicu. Drugače je bilo s tistimi pripadniki, ki niso bili rojeni v Mariboru, ti so mesto morali zapustiti še pred mrakom.⁷⁰

Generalu Rudolfu Maistru nikakor ne moremo odreči njegovih zaslug, ki jih je imel pri osvoboditvi Maribora, vendar je prav tako treba opozoriti, da je s svojim ravnanjem povzročal preglavice ne samo Narodni vladi SHS v Ljubljani, ampak predvsem Narodnemu svetu za Štajersko in s tem njegovemu predsedniku dr. Karlu Verstovškemu. Kot je bilo v članku predstavljeno, se Rudolf Maister skoraj v nobenem primeru o svojih odločitvah ni posvetoval z Narodnim svetom za Štajersko, niti ni čakal na uradna Verstovškova navodila.

A ustavimo se še nekoliko pri dogodkih, ki so sledili po Maistrovih uspešnih akcijah in osvoboditvi Maribora. 1. decembra 1918 je, kot je splošno znano, prišlo do združitve Države Slovencev, Hrvatov in Srbov s Kraljevino Srbijo in Črno goro v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Ta dan je bil razglašen za narodni praznik jugoslovanske združitve, kar je dalo povod za številna slavlja v slovenskih mestih, tudi v Mariboru.⁷¹

"To je dan, ki ga je Bog naredil. Obhajali smo dan vstajenja. Včeraj je Maribor vstal iz groba ponemčenosti. Dosedaj je gospodovalo nad Mariborom nemčurstvo, tujstvo. Sedaj pa je konec tujstvu in njegovi prisilni nadvladi. Maribor je odzdaj slovenski." To je bil uvod v časniku *Straža* ob začetku slavlja. V mestu ob Dravi se je slavlje začelo v soboto, 14. decembra 1918, ko je ob 17. uri bilo mogo-

⁶⁸ "Maribor v slovenskih rokah", *Slovenec*, 23. 11. 1918, št. 269, str. 2; "Kako je prišel Maribor v slovenske roke", *Slovenec*, 25. 11. 1918, št. 270a, str. 2; "Belo-zelena garda v Mariboru razorožena", *Slovenski gospodar*, 25. 11. 1918, št. 48, str. 1.

⁶⁹ Klokočovnik, *Boj za slovensko severno mejo 1918–1920*, str. 25; "Zelena-bela garda razorožena", *Straža*, 25. 11. 1918, št. 94, str. 1.

⁷⁰ Klokočovnik, *Boj za slovensko severno mejo 1918–1920*, str. 25; "Zelena-bela garda razorožena", *Straža*, 25. 11. 1918, št. 94, str. 1.

⁷¹ "Naš praznik", *Mariborski delavec*, 16. 12. 1918, št. 20, str. 1; "Narodni praznik v Mariboru", *Mariborski delavec*, 10. 12. 1918, št. 15, str. 1; "Jugoslovanski praznik v Mariboru", *Straža*, 16. 12. 1918, št. 100, str. 1–2; "Narodni praznik v Mariboru", *Slovenec*, 16. 12. 1918, št. 289, str. 3; Slavič, "Državni prevrat v mariborski oblasti", str. 239.

če zaslediti slavospev Rudolfu Maistru. Naslednji dan, 15. decembra, je bila ob 10. uri v mariborski frančiškanski cerkvi napovedana slovesna maša, na kateri je bilo mogoče slišati pridigo o 1.100-letnem trpljenju južnih Slovanov, ki so se s padcem habsburške monarhije naposled rešili suženjstva.⁷²

Po poročanju časnikov naj bi se na mariborskih ulicah zbralo 20.000 ljudi iz mesta in njegove okolice, ki so mirno hodili po mestnih ulicah. A glavno dejanje se je zgodilo pred Narodnim domom, ki je predstavljal simbol slovenskega boja za priznanje narodnostnih pravic v Avstro-Ogrski. Zbrano množico so nagovorili predsednik Narodnega sveta za Štajersko dr. Karel Verstovšek, general Rudolf Maister, Srečko Lajnšič, prvi civilni upravitelj Prekmurja, Josip Hohnjec, podpredsednik Narodnega sveta, Josip Leskovar, načelnik obrambnega oddelka, Evald Vračko, šentiljski župnik, ter Anton Medved, duhovnik, književnik in govornik. Maister je z navdušenimi besedami pozdravil uresničitev

stoletnih nad. Naša vera se je udejevala in naše upanje izpolnilo. Kar smo želeli, po čemer smo hrepeneli, to stoji pred našimi očmi /.../. Hvala vsem, ki so pripomogli k temu. Hvala zlasti našim vrlim slovenskim vojakom, ki so prihiteli povečini prostovoljno, da stopijo na branik ter zavarujejo našo mejo zoper severnega sovražnika. Hvala tudi očetom, materam in sestram, ki so pustili sinove in brate, oziroma vplivali na nje, da so stopili v jugoslovansko vojaško službo.⁷³

Verstovšek je pred zbrano množico izrekel svoj znamenito izjavo: "Maribor včeraj še morda nemški – nikdar več! Na Maribor moramo Slovenci paziti, kakor na punčico v svojem očesu, ker je za nas postojanka."⁷⁴

Prikazi in opisi slavic ob nastanku nove države so bili redni "gosti" takratnega časopisja. Tako je tudi časnik *Straža* orisal podobo dogajanja ob slovesnem slavu v Mariboru: "Zastave so vihrale, ljudske množice so prekipemale svetega navdušenja, vreme je bilo nad vse sijajno, vse, prav vse, nebesne in zemeljske sile so sodelovale, da se je slavnost izvršila nad vsa pričakovanja. Slovenski Maribor je obhajal svoje zmagoslavno vstajenje!"⁷⁵

A vendarle je zmago Mariborčanov nekoliko kazilo dejstvo, da Maribor na dan slavlja še ni imel slovenskega mestnega zastopstva. Narodna vlada v Ljubljani je namreč šele na 33. seji, ki je potekala 13. decembra 1918, izdala sklep, s katerim je za gerenta mestne občine Maribor začasno imenovala komisarja

⁷² "Jugoslovanski praznik v Mariboru", *Straža*, 16. 12. 1918, št. 100, str. 1; "Praznik narodnega ujedinenja v Mariboru", *Slovenski gospodar*, 19. 12. 1918, št. 51, str. 1; "Slovenci v Mariboru", *Slovenski gospodar*, 19. 12. 1918, št. 51, str. 1; "Narodni praznik v Mariboru", *Slovenec*, 16. 12. 1918, št. 289, str. 2.

⁷³ "Jugoslovanski praznik v Mariboru", *Straža*, 16. 12. 1918, št. 100, str. 2.

⁷⁴ "Jugoslovanski praznik v Mariboru", *Straža*, 16. 12. 1918, št. 100, str. 1–2; "Narodni praznik v Mariboru", *Slovenec*, 16. 12. 1918, št. 289, str. 3.

⁷⁵ "Jugoslovanski praznik v Mariboru", *Straža*, 16. 12. 1918, št. 100, str. 2.

Praznovanje ob združitvi v Kraljevino SHS, 15. december 1918 pred Narodnim domom (Rudolf Maister. *Sto let severne meje. Življenje in delo Rudolfa Maistra* (Ljubljana, 2018), str. 49)

dr. Vilka Pfeiferja v Krškem.⁷⁶ Nato je minilo še nadaljnjih deset dni, da so, torej 23. decembra, novico o tem, da je dr. Pfeifer prevzel občinske posle, objavili v *Uradnem listu narodne vlade SHS v Ljubljani*.⁷⁷ Vendar je Pfeifer oblast dejansko prevzel šele 2. januarja 1919.⁷⁸

A general Maister še ni imel miru, zato je dal 20. decembra 1918 objaviti poziv, da se je na ta dan, torej 20. decembra, začela kontrola pri vseh okrajnih glavarstvih, in sicer za vse tiste, ki se njegovemu mobilizacijskemu povelju še niso uspeli odzvati. Maister se je namreč zavedal, da so se nekateri možje in fantje šele vrnili z bojišča, spet druge so pestile bolezni, nekatere slovenske vojake so člani razorožene *Schutzwer* odvrčali od mobilizacije. Zaradi vseh navedenih razlogov je Maister vnovič pozval letnike od 1879 do 1900, naj se do 18. decembra 1918 zglasijo na že v mobilizacijskem oklicu objavljenih krajih, če se želijo izogniti kazni.⁷⁹

⁷⁶ Ribnikar, *Sejni spisi, I. del*, str. 184.

⁷⁷ Naredba poverjeništvu za notranje zadeve, *Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani*, 23. 12. 1918, št. 57, str. 57.

⁷⁸ PAM, fond Narodni svet za Štajersko, Izkaz javnih funkcionarjev, brez signature.

⁷⁹ "Vojaki Jugoslovani!", *Straža*, 6. 12. 1918, št. 97, str. 1; Klokočovnik, *Boj za slovensko severno mejo 1918–1920*, str. 24.

Junak Maribora, general Rudolf Maister – Vojanov, je leta 1934 objavil protokol o prevzemu mariborske mestne uprave, v katerem je zapisal, da je prevzem mestne uprave imel izredni pomen za zagotovitev oblasti nad Spodnjo Štajersko in Mariborom kot mestom. Menil je, da je bila največja težava, s katero se je spoprijel, ta, da čeprav je imel pod svojo oblastjo velik del območja, na njem ni imel politične oblasti, kar mu je onemogočalo uvajanje sprememb. Mariborski Nemci so namreč mestno upravo obdržali skoraj nedotaknjeno, kar mu je po njegovem mnenju onemogočalo kakršno koli delo.⁸⁰

Če so zatorej bile Maistrova akcije izvedene skoraj bliskovito, na drugih področjih ni šlo tako hitro, in še manj gladko. Šele konec decembra 1918 je zaradi nenehnih zapletov, ki jih je bila deležna slovenska vojaška uprava z nemškim vodstvom mariborske občinske uprave, prišlo do odločitve o razpustu mariborskega nemškega mestnega zastopstva. Za konec decembra 1918 je bila sklicana seja Narodnega sveta za Štajersko, ki jo je vodil dr. Karel Verstovšek. Narodni svet za Štajersko je pripravil vse potrebno, da bi Slovenci lahko v najkrajšem možnem času prevzeli politično oblast v Mariboru.⁸¹ Na seji so pregledali sezname, ki so bili za Narodni svet za Štajersko pripravljeni že v oktobru in novembru 1918 ter so prikazovali stanje uradništva v mariborskem političnem okraju. Določili so, katere uradnike bi bilo treba zamenjati.⁸² Na seji je bilo dogovorjeno, kot že zapisano, da bo dr. Vilko Pfeifer mestne oblasti prevzel 2. januarja 1919, o čemer so pisno obvestili tudi župana takrat še nemške občinske uprave, dr. Johanna Schmidererja. Dr. Pfeiferju je ob stani stal sosvet devetih članov, v katerem je bilo šest Slovencev, in sicer dr. Franjo Rosina, dr. Josip Leskovar, dr. Anton Jerovšek, Franc, Kitak, Franjo Močnik in Ferdo Leskovar, ter trije Nemci, nekdanji občinski svetovalci, in sicer Karl Nasko, Julij Pfrimer in Hubert Misera. Pfeifer je potem, ko je oblast prevzel 2. januarja 1919, dolžnost vladnega komisarja opravljal do leta 1920.⁸³

Primopredaja oblasti v Mariboru se je zatorej začela v četrtek, 2. januarja 1919, ob 11. uri. Ta akt je dejansko pomenil izjemno prelomnico v mariborski zgodovini in tudi zgodovini Štajerske. Na mestnem magistratu so se ob tej priložnosti sestali predstavniki slovenske oblasti: Vilko Pfeifer, Srečko Lajnšič, do tedaj vodja okrajnega glavarstva v Mariboru, Ivan Senkovič, kot policijski komisar, general Rudolf Maister in stotnik generalnega štaba Anton Koser, ki sta zastopala slovensko vojaštvo, ter Franjo Rosina in Fran Žebot, predstavnika

⁸⁰ Rudolf Maister, "Prevzem mestne uprave v Mariboru, dne 2. 1. 1919", *Kronika slovenskih mest* 1, št. 3 (1934) str. 227 (dalje: Maister, "Prevzem mestne uprave v Mariboru").

⁸¹ Mojca Zadavec, *Mestna občina Mariborska 1919–1921*, diplomsko delo (Maribor, 2011), str. 18 (dalje: Zadavec, *Mestna občina Mariborska 1919–1921*).

⁸² PAM, fond Narodni svet za Štajersko, Izkaz javnih funkcionarjev, brez signature; Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923*, str. 70.

⁸³ Zadavec, *Mestna občina Mariborska 1919–1921*, str. 18.

Narodnega sveta SHS v Ljubljani.⁸⁴ Nemci so se skušali vsemu temu še neka-ko upreti, zato so primopredajo pospremili njihovi protesti, vendar so bili brez kakršnega koli učinka, nastopa slovenske oblasti niso mogli več preprečiti. Dr. Lajnišič je prebral uredbo o razpustu mestnega sveta in imenovanju Pfeiferja za vladnega komisarja za mesto Maribor. Čeprav nerad in z ugovori se je dr. Schmiderer naposled uklonil in mestno upravo predal v roke dr. Pfeiferja. Po prevzemu oblasti se je začela obširna deavstrizacija nekdanje nemške uprave.⁸⁵

Slovenske oblasti so se po prevratu znašle v zelo nezavidljivem položaju, saj so morale v najkrajšem možnem času prevzeti oblast nad slovenskim ozemljem in začeti z deavstrizacijo uprave. Kljub pomembnosti vzpostavitve slovenskega videza mest in upravnih sprememb se je slovenski politični vrh zavedal, da dolgoročnih sprememb v slovenskih deželah ne bo mogoče doseči, če se ne bodo v najkrajšem možnem času lotili tudi reorganizacije avstro-ogrskega šolskega sistema, ki je nekoč služil kot izrazito sredstvo ponemčevanja.⁸⁶

Zaključek

Tako Rudolf Maister kot Karel Verstovšek sta v prevratnem obdobju kljub številnim preprekam dobro odigrala svoji vlogi in izpeljala naloge, ki so jih takratne razmere zahtevale od njiju.

Po prevratu oziroma že 31. oktobra 1918 je bil Karel Verstovšek imenovan za poverjenika za uk in bogočastje pri Narodni vladi SHS v Ljubljani. Na tem mestu si je prizadeval za čimprejšnjo deavstrizacijo šolstva, pomembno vlogo pa je odigrala predvsem pri ustanavljanju slovenske univerze, za kar so ga sodobnimi imenovali "politični oče" slovenske univerze. Kljub vsem zaslugam v ključnih dogodkih v Mariboru in pri ustanavljanju univerze vidnejše funkcije v politiki ni več dosegel. Leta 1921 se je ponovno zaposlil na klasični gimnaziji v Mariboru, kjer je že prej poučeval. 13. junija 1921 je sicer še sodeloval na lokalnih volitvah na listi Slovenske ljudske stranke in stranki pomagal pridobiti sedem svetniških mest v mariborski občini. 8. avgusta 1921 je bil imenovan v

⁸⁴ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 49 – Ovoj Sejni spisi 1918, Zapisnik prevzema občinske uprave, 2. januar 1919, str. 1; "Zgodovinski dan v Mariboru", *Straža*, 3. 1. 1919, št. 1, str. 2; "Mariborska mestna občina v slovenskih rokah", *Nova doba*, 8. 1. 1919, št. 2, str. 2; Gregor Žerjav, *Ali so Ptuj, Celje, Maribor res nemška mesta?: nekoliko odgovora ptujskim, celjskim in mariborskim očetom ter nekaj statističnega orožja slov. podložnikom "nemških trdnjav"* (Ljubljana, 1918), str. 3–15; Maister, "Prevzem mestne uprave v Mariboru", str. 228; Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923*, str. 71.

⁸⁵ Antoličič, Gregor, "Dr. Vilko Pfeifer – prvi Slovenec na čelu mariborske občine po prevratu (1919–1920)", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 3 (2017), str. 939.

⁸⁶ Andrej Vovko, "Učilnice na temni strani meseca", v: *Temna stran meseca: kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji 1945–1990. Zbornik člankov in dokumentov* (Ljubljana, 1998), str. 195.

finančno-gospodarski in kulturni odsek. A kmalu ga je začela pestiti bolezen, za posledicami katere je umrl 27. marca 1923.⁸⁷

Podobno kot Verstovšku, se je godilo tudi Rudolfu Maistru. V kratkem obdobju petih let je v slovenski vojski oziroma Državi SHS ter vojski Kraljevine SHS opravljal številne odgovorne funkcije. Od 1. novembra 1918 je bil poveljnik SHS Vojaškega poveljstva za Spodnjo Štajersko, do 9. novembra tudi štacijski poveljnik oziroma komandant mesta. Med ofenzivo na Koroško je bil general, od 28. maja do 18. junija 1919 poveljnik Koroškega odreda, od 2. avgusta 1919 do 1. maja 1920 poveljnik Koroškega obmejnega poveljstva, od 1. maja do 18. septembra 1920 poveljnik koroških policijskih čet. 18. septembra 1920 je postal poveljnik mesta Maribor in funkcijo opravljal do 10. novembra 1921. Od 17. novembra 1921 do 2. oktobra 1923 je služil štabu IV. armadne oblasti kot predsednik komisije za razmejitev z Italijo od Reke. Že 2. oktobra 1923 je bil star komaj devetinštirideset let upokojen v činu divizijskega generala. Enako so jugoslovanske oblasti storile tudi z drugimi nekdanjim avstro-ogorskimi častniki, ki so bili sprejeti v jugoslovansko vojsko. Namesto da bi jih odstranili, so jih upokojili. Njegov sin Borut je zapisal, da ga je prehitra upokojitev zelo prizadela. Tudi bolehati je začel, imej je "neke vrste živčno vnetje". Vse težje je hodil, in sicer s palico. Za daljši čas je tudi obležal. Umrl je 26. julija 1934.⁸⁸

⁸⁷ Gačič in Jenuš, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek, zaslužni slovenski politik, 1871–1923*, str. 98.

⁸⁸ Hartman, *Rudolf Maister*, str. 92, 94, 97–98.

Aleksandra Gačič Belej

**GENERAL RUDOLF MAISTER AND DR. KAREL VERSTOVŠEK,
THE ANTIPODE IN THE UPHEAVAL PERIOD OF MARIBOR**

SUMMARY

The paper draws on surviving primary and secondary sources, as well as on previously published literature and articles, to examine the subversive events in Maribor and Lower Styria, when dr. Karel Verstovšek in the political arena and general Rudolf Maister in the military arena, i.e. each in his own capacity, endeavoured to claim Maribor and keep it Slovene.

European nations had begun to awaken to their own national identities already during the Napoleonic Wars, but the real breakthrough in this regard, especially within the Habsburg Monarchy, occurred with the March Revolution and the Spring of Nations in 1848 and 1849. Among these nations were also Slovenes, whose demands were becoming ever more frequent and louder. This was reflected in the tensions between Germans and Slovenes, which increased in size and frequency. The Slovene population was also becoming more aware of their belonging to a wider circle of Slavs – the South Slavs – and therefore began strengthening their ties, especially with the Croats under the Austro-Hungarian Empire, but also with the Serbs, especially those also living under the Habsburg rule. By the end of the 19th century, tensions between Germans and Slovenes only intensified. Initially, the prevailing Slovene political perception still maintained that national demands and rights could be obtained within the Austro-Hungarian Empire, i.e. through trialism. The first stepping-stone for the realisation of these aspirations was seen, at least by the Slovene Catholic nationalists, primarily in the Austro-Hungarian annexation of Bosnia and Herzegovina in 1908, and later in the Balkan Wars of 1912 and 1913. However, the German pressure intensified and the relationship between the two nations became clear during the Great War. By the end of the Great War, the Slovenes no longer believed in a common path with the Habsburg Crown and wanted to separate and unite with the South Slavs, namely the Croats and the "*prečani*" Serbs (located across the Danube, Sava and Drina rivers, beyond the northern and western borders) which they did, first on 29th of October with the formation of the State of Slovenes, Croats and Serbs, and ultimately on 1 December 1918 with the unification with the Kingdom of Serbia and the Kingdom of Montenegro into the united Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes.

From the end of the 19th century and until the end of World War I, the tensions between Germany and Slovenia were most strongly felt in Lower Styria.

Despite the difficulties faced by the Slovenes, the Slovene politics continued to support the programme of the trialist transformation of the Austro-Hungarian Monarchy in the last months of the War, with the aim to unite all the South Slavs living under the Austrian Crown. The *May Declaration* and the related declaration movement which followed it expressed similar demands. Yet, it was soon afterwards, on 16 August 1918, even before the official end of the War, that the matters took a different turn, and the National Council of the State of Slovenes, Croats and Serbs was established in Ljubljana. This was followed by the establishment of "local" national councils, which also resulted in the formation of the National Council for Styria on 28 September 1918, whose chairmanship was assumed by dr. Karel Verstovšek, a politician and philologist. At the time of the subversion, he was also appointed a member of the National Council in Ljubljana, which proved to be more of a hindrance than an advantage for him. In Maribor, where the seat of the National Council for Styria was located, and in its surroundings, matters were unfolding at "the speed of light", the "stubborn and disobedient" Major (soon to be General) Rudolf Maister being their main driving force. As a soldier, Maister recognized that if the Slovene population, particularly in the Maribor region, did not take prompt action to address the situation, they would likely find themselves in a disadvantageous position, facing the risk of losing their possession of Maribor. Maister in fact attended the sessions of the National Council for Styria and did not like Verstovšek's "slow" and prudent policy. On 1 November 1918, Major Maister declined his obedience to the town commander Anton Holik and afterwards demanded of Verstovšek to be promoted to general. Due to Maister's resolute actions and unwavering stance, Karel Verstovšek was compelled to promote him, even by two ranks, to the position of general. Thus, Maister became the legal commander of the Slovenian military forces in Maribor. Verstovšek had to defend himself for Maister's appointment before the National Government in Ljubljana. The fact that the government in Ljubljana did not agree with Maister's appointment was evidenced by the fact that it did not confirm the appointment until 11 December 1918.

Maister did not stop there: a mobilisation notice was issued under his orders, the latter being once again, of course, unsanctioned. The army, initially consisting of only 120 soldiers and a few officers, quickly increased, as it was stated in the notice that the army would serve primarily to maintain order and peace in Lower Styria. In addition to the fact that Verstovšek had to arrange for the supplies, the army and the transition from the German to the Slovene authority, he was also burdened by another pressing matter: Lower Styria was being crossed by hordes of returning soldiers from the Italian front and elsewhere, and the fatigue and famine of these soldiers in Maribor could have turned into chaos. Paradoxically, at a certain point, both the German and the Slovene side began

to collaborate to defend the town. Even so, the relations between Germans and Slovenes did not improve. During the takeover of the military and the barracks from the hands of the German army, the *Marburger Schutzwehr* paramilitary unit emerged in town. Its rapid expansion threatened the Slovene takeover the town's authority. Still, Maister's decisiveness and uprightness attracted many young men to join his army. Maister's key action was implemented on 23 November 1918 at 4 a.m., when the army disarmed the Maribor *Schutzwehr*. Shortly thereafter, the German municipal authority was succeeded by its Slovenian counterpart. Although Maister often behaved arbitrarily and occasionally like a despot, this is seen from the present perspective as the only right course of action, even if it caused dr. Karel Verstovšek, the then chairperson of the National Council for Styria and member of the National Government in Ljubljana, a considerable measure of vexation. This seems all the more important today in view of the fact that the Slovenes lost Carinthia due to indecisive and, above all, sluggish conduct, unlike that of General Rudolf Maister in Maribor and its surroundings.

VIRI IN LITERATURA

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor

- fond Mestna občina Mariboru,
- fond Narodni svet za Štajersko,
- fond Prevratni dogodki na Slovenskem Štajerskem.

Mariborski delavec – Maribor, letnik 1918.

Nova doba – Celje, letnik 1919.

Slovenec – Ljubljana, letnik 1918.

Slovenski gospodar – Maribor, letnik 1918.

Slovenski narod – Ljubljana, letnik 1918.

Straža – Maribor, letnik 1918–1919.

.....

Antoličič, Gregor, "Dr. Vilko Pfeifer – prvi Slovenec na čelu mariborske občine po prevratu (1919–1920)", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 3 (2017), str. 929–948.

Balkovec, Bojan, "Narodna vlada SHS med Ljubljano, Zagrebom in Beogradom", v: *Slovenske zamisli o prihodnosti okrog leta 1918, Narodna vlada, Država SHS in slovenske zamisli o prihodnosti pred letom 1918 in po njem (simpozij 1998)*, ur. Peter Vodopivec (Ljubljana, 2000), str. 31–37.

Biber, Dušan, *Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933–1941* (Ljubljana, 1966).

Bister, Feliks, *Majestät, es ist zu spät. Anton Korošec und die slovenische Politik im Wiener Reichsrat bis 1918* (Dunaj, 1995).

Brejc, Janko, *Avstrijski in jugoslovanski državni problem, Tri razprave Janka Brejca iz prelomnega obdobja narodne zgodovine*, ur. Andrej Rahten (Ljubljana, 2012).

Cvirn, Janez in Gašparič, Jure, "'Neizbežnost' razpada Habsburške monarhije – slovenski pogled", *Studia Historica Slovenica* 5, št. 1–3 (2005), str. 443–456.

Ferenc, Mitja in Repe, Božo, "Nemška manjšina v Sloveniji med obema vojnama", v: *Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju/ Slovenische – österreichische Beziehungen im 20. Jahrhundert*, ur. Dušan Nečak (Ljubljana, 2004), str. 147–160, 161–176.

Gačič, Aleksandra in Jenuš, Gregor, *Znameniti Velenjčan Karel Verstovšek (1871–1923), zaslužni slovenski politik: politična biografija: ob 145. obletnici rojstva* (Velenje, 2016).

Gradnik, Vladimir, *Primorski prostovoljci v boju za severno mejo 1918–1919* (Koper, 1981).

Griesser-Pečar, Tamara, "Slovensko slovo od Habsburžanov", *Studia Historica Slovenica* 19, št. 2 (2019), str. 301–332.

Hartman, Bruno, *Rudolf Maister* (Ljubljana, 2006).

- Hartman, Bruno**, *Rudolf Maister (Znameniti Slovenci)* (Ljubljana, 1989).
- Hartman, Bruno**, *Rudolf Maister, general in pesnik* (Ljubljana, 1998).
- Hribar, Ivan**, *Moji spomini II.* (Ljubljana, 1987).
- Jenuš, Gregor**, "Štajersko vprašanje in vloga dr. Franca Kovačiča na pariški mirovni konferenci", *Studia historica Slovenica* 9, št. 2–3 (2009), str. 669–690.
- Jenuš, Gregor**, *Ko je Maribor postal slovenski, Iz zgodovine nemško-slovenskih odnosov v Mariboru od konca 19. stoletja in v prevratni dobi* (Maribor, 2011).
- Jenuš, Gregor**, "Ljubi Bog, kako varovati, česar ni; saj vendar pri vseh koncih in krajih sili v Mariboru slovenski značaj na dan!": Johann Schmiderer – zadnji mariborski župan avstrijske dobe", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 3 (2017), str. 901–927.
- Klemenčič, Matjaž**, "Indigenous National/Etnic Minorities in the Alps-Adriatic-Pannonian Region, 1921–1938 / Avtohtone narodne/etnične manjšine v alpsko-jadransko-panonskem prostoru, 1921–1938", *Treatises and documents / Razprave in gradivo. Journal of Ethnic Studies / Revija za narodnostna vprašanja*, št. 62 (2010), str. 8–49.
- Klokočovnik, Sara**, *Boj za slovensko severno mejo 1918–1920*, diplomsko delo (Maribor, 2009).
- Krizman, Bogdan**, *Raspad Austro-Ugarske i stvaranje jugoslovenske države* (Zagreb, 1977).
- Lipušek, Uroš**, *Ave Wilson. ZDA in prekranje Slovenije v Versaillesu 1919–1920* (Ljubljana, 2003).
- Maister, Rudolf**, "Prevzem mestne uprave v Mariboru, dne 2. 1. 1919", *Kronika slovenskih mest* 1, št. 3 (1934), str. 63–65.
- Mikuž, Metod**, *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941* (Ljubljana, 1965).
- Perovšek, Jurij**, "Slovenska samostojnost v Državi SHS", v: *Slovenske zamisli o prihodnosti okrog leta 1918, Narodna vlada, Država SHS in slovenske zamisli o prihodnosti pred letom 1918 in po njem (simpozij 1998)*, ur. Peter Vodopivec (Ljubljana 2000), str. 12–30.
- Perovšek, Jurij**, "Narodni svet in slovenska samoodločba leta 1918", *Studia Historica Slovenica* 19, št. 2 (2019), str. 333–368.
- Pleterski, Janko**, *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo: politika na domačih tleh med vojno 1914–1918* (Ljubljana, 1971).
- Potočnik, Dragan**, *Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra na Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju* (Ljubljana, 2003).
- Prunk, Janko**, "Slovenski politični koncepti in prizadevanja med 1. svetovno vojno", *Nova revija*, št. 109/110 (maj–junij 1991), str. 832–846.
- Prunk, Janko**, *Slovenski narodni programi: narodni programi v slovenski politični misli od 1848 do 1945 Slovenski narodni programi* (Ljubljana, 1986).
- Rahten, Andrej**, *Jugoslovanska velika noč, slovenski pogledi na balkanski vojni (1912–1913) in jugoslovansko vprašanje* (Ljubljana, 2012).

- Rahten, Andrej**, *Od Majniške deklaracije do habsburške detronizacije. Slovenska politika v času zadnjega habsburškega vladarja Karla* (Celje, 2016).
- Rahten, Andrej**, *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini. Jugoslovanski klub v parlamentarnem življenju Kraljevine SHS 1919–1929* (Ljubljana, 2002).
- Rahten, Andrej**, "Diplomatska prizadevanja Ivana Žolgerja za Slovensko Štajersko in Prekmurje", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 2 (2018), str. 489–528.
- Rahten, Andrej**, *Po razpadu skupne države, Slovensko-avstrijska razhajanja od mariborskega prevrata do koroškega plebiscita* (Celje, Celovec, Gorica, 2020).
- Rudolf Maister. Sto let severne meje. Življenje in delo Rudolfa Maistra Vojanova 1874–1934**, ur. Nela Malečkat idr. (Ljubljana, 2018).
- Ribnikar, Peter**, *Sejni spisi Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921, I. del* (Ljubljana, 1999).
- Slavič, Matija**, "Državni prevrat v mariborski oblasti", v: *Slovenci v desetletju 1918–1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine*, ur. Josip Mal (Ljubljana, 1928).
- Stavbar, Vlasta**, "Deklaracijsko gibanje 1917/18 na Spodnjem Štajerskem", *Časopis za zgodovino in narodopisje* letn. 77, št. 2–3 (2006), str. 36–44.
- Švajncer, Janez J.**, *General Rudolf Maister – Zamolčano* (Logatec, 2014).
- Ude, Lojze**, *Boj za severno slovensko mejo 1918/1919* (Maribor, 1977).
- Ude, Lojze**, "Rudolf Maister. Ob 60-letnici bojev za severno slovensko mejo", *Zgodovinski časopis* 33, št. 1–2 (1979).
- Vodopivec, Peter**, "Od Habsburžanov h Karadjordjevićem", v: *Slovenske zamisli o prihodnosti okrog leta 1918, Narodna vlada, Država SHS in slovenske zamisli o prihodnosti pred letom 1918 in po njem (simpozij 1998)*, ur. Peter Vodopivec (Ljubljana, 2000), str. 3–11.
- Vovko, Andrej**, "Učilnice na temni strani meseca", v: *Temna stran meseca: kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji 1945–1990. Zbornik člankov in dokumentov*, ur. Andrej Apelc (Ljubljana, 1998), str. 1956–203.
- Zadravec, Mojca**, *Mestna občina Mariborska 1919–1921, diplomsko delo* (Maribor, 2011).
- Žerjav, Gregor**, *Ali so Ptuj, Celje, Maribor res nemška mesta?: nekoliko odgovora ptujskim, celjskim in mariborskim očetom ter nekaj statističnega orožja slov. podložnikom "nemških trdnjav"* (Ljubljana, 1918).

Author: GAČIČ BELEJ Aleksandra

Ph.D.

Rožnik 17, SI–3270 Laško, Slovenia

Title: **GENERAL RUDOLF MAISTER AND DR. KAREL VERSTOVŠEK,
THE ANTIPODE IN THE UPHEAVAL PERIOD OF MARIBOR**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*
Maribor, 25 (2025), No. 2, pp. 383–416, 88 notes, 3 pictures

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Keywords: Rudolf Maister, Karel Verstovšek, National Council for Styria, Maribor, struggle for the northern border

Abstract: The article outlines the events during the political and military takeover of Maribor and its transfer to Slovene authorities. The introduction covers events in the second half of the 19th century and until the unification of the South Slavs, first into the State of Slovenes, Croats and Serbs and subsequently into the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. This is followed by a more detailed description of the events in Maribor, when dr. Karel Verstovšek, as the chairperson of the National Council for Styria, often had to take a step back and "submit" to the demands of the "arbitrary and stubborn" Major, later General, Rudolf Maister, who implemented all the planned actions exceedingly successfully. Such prudent, seemingly contradictory behaviour of both, ultimately went down in history as a great success for Maribor and the entire Slovene nation.